

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI (PAC)
TAARIFA YA SHUGHULI ZA KAMATI KWA MWAKA 2024**

Imetolewa Chini ya Kanuni ya 136(15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari 2023

Idara ya Kamati za Bunge,
Ofisi ya Bunge,
10 Barabara ya Morogoro,
S.L.P. 941,
40490 Tambukareli, **DODOMA.**

12 FEBRUARI, 2025

IKISIRI

Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) ina wajibu mkubwa kwa mujibu wa Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023 kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara za Serikali, Idara, Wakala na Mashirika ya Umma. Kamati ya PAC imekuwa ikitekeleza wajibu huo kwa kupitia na kuchambua Taarifa za Ukaguzi za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG), ambazo ndio msingi wa shughuli zote za Kamati ya PAC¹ .

Kwa kipindi cha Mwezi Januari, 2024 hadi Mwezi Februari 2025, Kamati ya PAC imeendelea kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na weledi mkubwa kwa kuzingatia maslahi mapana ya Taifa. Shughuli kubwa kwa Kamati katika kipindi tunachokitolea taarifa ilikuwa kupitia na kuchambua Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa kaguzi za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023.

Baada ya uchambuzi wa kina wa Taarifa za CAG kulifanyika mahojiano na Maafisa Masuuli husika. Kupitia uchambuzi wa Taarifa na mahojiano na Maafisa Masuuli, Kamati iliwasilisha Taarifa yake Bungeni tarehe 29 Oktoba, 2024. Baada ya mjadala wa kina Bungeni, mnamo tarehe 31 Oktoba, 2024 Bunge liliazimia na kupitisha Maazimio kumi na tatu (13) ya Bunge ambayo yanaendelea kutekelezwa na Serikali.

Vilevile Kamati imefanya uchambuzi wa Kaguzi za Kiufundi (Technical Audits) na Kaguzi za Ufanisi (Performance Audits) tisa (9). Kaguzi hizo zimebainisha maeneo ya msingi ya kufanyia kazi kwenye mapungufu katika usimamizi wa matumizi na makusanyo ya fedha za umma. Sekta zilizoguswa katika uchambuzi wa Kamati ni Sekta ya Afya, Sekta ya Ujenzi na Uchukuzi (Kiwanja cha Ndege na Vivuko) na Sekta ya Bima. Aidha, Sekta nyingine ni

¹ Rejea Masharti ya Kifungu cha 15 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.

Kilimo, Sekta ya Elimu na Ufundi, Sekta ya Madini na Sekta ya Uvuvi. Katika kaguzi zote hizi Kamati imetoa mapendekezo mahsusi ya kuboresha mapungufu yaliyoripotiwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

Katika hatua nyingine, Taarifa hii ina maelezo kuhusu ziara za ukaguzi wa miradi ya maendeleo. Jumla ya miradi ya maendeleo kumi na mbili (12) ilitembelewa na kukaguliwa. Taarifa imebainisha masuala ya msingi kuhusu gharama za miradi hiyo na changamoto zilizobainika wakati Kamati inafanya ziara za ukaguzi. Miradi hiyo ipo katika Mikoa ya Dodoma, Singida, Tabora, Shinyanga na Mwanza.

Mwisho, Taarifa hii imebainisha shughuli za mafunzo na semina za kuwajengea uwezo Waheshimiwa Wajumbe zilizofanyika kati ya kipindi cha Mwezi Januari, 2024 na Februari, 2025. Mafunzo hayo yalilenga kuongeza ujuzi na weledi katika uchambuzi wa Taarifa za Ukaguzi na masuala mtambuka yanayohusu mifumo ya usimamizi na udhibiti wa fedha za umma.

YALIYOMO

Ukurasa

IKISIRI.....	i
YALIYOMO.....	iii
ORODHA YA MAJEDWALI.....	v
ORODHA YA CHATI	v
TAARIFA YA SHUGHULI ZA KAMATI KWA MWAKA 2023	1
SEHEMU YA KWANZA.....	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA.....	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Muundo wa Taarifa	2
1.3 Majukumu ya Kamati	2
1.4 Njia zilizotumika Katika Utekelezaji wa Kazi za Kamati	3
1.5 Vigezo vya Uchambuzi	6
SEHEMU YA PILI	8
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI	8
2.1 Uchambuzi wa Taarifa za Ukaguzi wa Ufanisi na Kaguzi za Kiufundi	8
2.1.1 Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Kuhusu Ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato	10
2.1.2 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Katika Udhhibiti wa Usambazaji wa Mbolea kwa Wakulima	14
2.1.3 Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Vyuo vya Ufundi Stadi na Huduma vya Mikoa	20
2.1.4 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Katika Udhhibiti wa Vifaa Tiba Katika Vituo vya Umma vya Kutolea Huduma za Afya.....	29
2.1.5 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Kuhusu Usimamizi na Ufuatiliaji wa Watoa Huduma za Bima (TIRA)	35
2.1.6 Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Kivuko Kipya cha Nyamisati , MV Kilindoni na Ukarabati wa MV Kazi na MV Nyerere	39
2.1.7 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Kuhusu Uwezeshaji wa Wachimbaji Wadogo wa Madini	48
2.1.8 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Katika Usimamizi wa Rasilimali za Uvuvi	54
2.2 Taarifa za Ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo	58
2.2.1 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa.....	60
2.2.2 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Makao Makuu na Ofisi ya Kanda ya Ofisi ya Rais Sekretarieti ya Maadili	61

2.2.3 Mradi wa Ujenzi wa Ghorofa za Watumishi wa Umma Eneo la Ghana Kota	61
2.2.4 Mradi wa Ujenzi wa Meli Mpya ya "Mv Mwanza Hapa Kazi Tu"	62
2.2.5 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Mama na Mtoto Katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza (SEKOTOURE)	63
2.2.6 Mradi wa Ujenzi wa Hoteli ya kitalii Yenye Hadhi ya Nyota Tano Jijini Mwanza	64
2.2.7 Mradi wa Ujenzi Barabara kwa Kiwango cha Lami (Double Surface Dressing)	65
2.2.8 Mradi wa Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana Solya – Manyoni, Dodoma	66
2.2.9 Mradi wa Ujenzi na Usambazaji wa Miundombinu, Uwekaji wa Transfoma Pamoja na Uunganishaji wa Umeme kwa Wateja Awamu ya Tatu na Hatua ya Pili (Rea III round II) kwa Wilaya ya Kahama –Shinyanga	67
2.2.10 Mradi wa Ujenzi wa Chanzo Cha Majisafi na Usafi wa Mazingira Mwanza (MWAUWASA)	68
2.2.11 Mradi wa Upanuzi wa Bomba la Maji Kutoka Ziwa Victoria Kwenda Katika Miji ya Tinde na Shelui Katika Mikoa ya Singida na Shinyanga	68
2.2.12 Mradi wa Ujenzi wa Chuo cha Veta Ikungi.....	69
2.3 Uchambuzi wa Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa Ukaguzi wa Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha Ulioishia Tarehe 30 Juni, 2023.....	70
2.4 Mafunzo na Semina za Kuwajengea Uwezo Wajumbe	72
SEHEMU YA TATU	74
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	74
3.1 Maelezo ya Jumla	75
3.2 Maoni.....	75
3.3 Mapendekezo	76
3.3.1 Kuhusu Ukaguzi wa Kiufundi wa Ujenzi wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Msalato	76
3.3.2 Kuhusu Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Vyuo vya Ufundi Stadi vya Wilaya na Vyuo vya Ufundi Stadi na Huduma vya Mikoa	77
3.3.3 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Katika Udhibiti wa Usambazaji wa Mbolea kwa Wakulima	78
3.3.4 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Juu ya Usimamizi na Ufuatiliaji wa Watoa Huduma za Bima	79
3.3.5 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Katika Uwezeshaji wa Wachimbaji Wadogo wa Madini Nchini	80

3.3.6 Kuhusu Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Kivuko Kipya cha Nyamisati – Mafia na Mv Kilindoni na Ukarabati wa Mv Kazi na Mv Nyerere.....	81
3.3.7 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Juu ya Udhhibiti wa Vifaa Tiba katika Vituo vya Umma vya Kutolea Huduma za Afya	82
3.3.8 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi wa Usimamizi wa Rasilimali za Uvuvi Hapa Nchini	83
3.3.9 Kuhusu Miradi ya Maendeleo Iliyokaguliwa na Kamati Mwezi Machi, 2024	84
SEHEMU YA NNE	86
4.0 HITIMISHO	86
4.1 Shukurani.....	86
4.2 Hoja.....	87

ORODHA YA MAJEDWALI

Ukurasa

Jedwali Na. 2.1 : Mchanganuo wa Ongezeko la bei za Madirisha.	26
---	----

ORODHA YA CHATI

Ukurasa

Chati Na. 2.1 : Gharama ya Mchanga, Kokoto na Mawe katika maeneo matatu ya ujenzi yaliyotembelewa	21
Chati Na. 2.2 : Hali ya Makusanyo ya Maduhuli Katika Sekta Ndogo ya Uchimbaji wa Madini	48
Chati Na. 2.3 : Uzalishaji wa Madini Mbalimbali Katika sekta Ndogo ya Uchimbaji wa Madini	49
Chati Na. 2.4 : Mchanganuo wa Taasisi zilizofika mbele ya Kamati kati ya Agosti - Novemba, 2024	70

TAARIFA YA SHUGHULI ZA KAMATI KWA MWAKA 2024

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, awali ya yote naomba kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kutujalia zawadi ya uhai na hivyo kuwa na fursa ya kukutana hapa siku ya leo. Kwa heshima kubwa naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) zilizotekelezwa katika kipindi cha Januari 2024 hadi Januari 2025.

Mheshimiwa Spika, katika kutimiza madhumuni hayo, Taarifa hii inagusa uchambuzi wa Taarifa za Kaguzi za Kiufundi (Technical Audits) na Kaguzi za Ufanisi (Performance Audits) kama zilivyokaguliwa na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2023. Vilevile Taarifa hii inahusu ziara za ukaguzi wa miradi mbalimbali ya maendeleo inayotekelezwa na Serikali na kukaguliwa na Kamati Mwezi Machi, 2024.

Mheshimiwa Spika, shughuli nyingine iliyotekelezwa na Kamati na kutolewa Taarifa inahusu, uchambuzi wa Taarifa za Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023. Shughuli hiyo ilifanyika na Taarifa yake iliwasilishwa na kujadiliwa hapa Bungeni kuanzia tarehe 29 hadi 31 Oktoba, 2024. Hivyo, Taarifa hii imefanya rejea ya shughuli hiyo na idadi ya Maazimio ya Bunge yaliyojadiliwa na kuazimiwa.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina na ufafanuzi kuhusu shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi chote hicho yamefafanuliwa katika sehemu ya pili ya Taarifa hii.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, kwa madhumuni ya kurahisisha ufuatiliaji wa Taarifa hii, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu kuu tatu. Sehemu ya kwanza inatoa maelezo ya jumla ikiwemo muundo wa Taarifa, majukumu ya Kamati, msingi wa kazi za Kamati na muhtasari wa matokeo ya uchambuzi. Lengo la sehemu hii ni kubainisha muktadha wa Taarifa ili kuwezesha ufuatiliaji utakaosaidia kufanya uamuzi.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili inahusu uchambuzi wa shughuli zilizotekelezwa na Kamati katika kipindi cha Mwezi Januari, 2024 hadi Februari, 2025. Katika sehemu hii, Taarifa inafafanua mambo ya msingi kuhusu uchambuzi na kubainisha matokeo ya uchambuzi huo. Lengo la sehemu hii ni kuonesha hoja zilizobainika katika matumizi ya fedha za umma na kuweka msingi wa mtazamo wa Kamati kuhusu matumizi ya fedha za umma kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2023/2024. Sehemu hii inajenga msingi wa sehemu ya tatu ya taarifa inayohusu Maoni na Mapendekezo.

1.3 Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, maudhui ya Taarifa hii yanahusu matumizi ya fedha za umma kwenye Serikali Kuu na Mashirika ya Umma

Nchini. Mambo hayo yanasimamiwa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali kama ilivyobainishwa katika Kifungu cha 13 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Kwa mujibu wa Kifungu hicho

Kamati ina majukumu yafuatayo: -

- a) Kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara za Serikali na Mashirika ya Umma yaliyoainishwa katika Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG);
- b) Kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yaliyokwishatolewa na Kamati ili kuondoa matatizo yaliyobainika kwa mujibu wa kanuni hii; na
- c) Kutoa mapendekezo na ushauri kwa Wizara za Serikali na Mashirika ya Umma kuhusu matumizi mazuri ya fedha za umma ili kupunguza matumizi mabaya ya fedha za umma.

Mheshimiwa Spika, msingi wa majukumu hayo unatokana na Taarifa ya Hesabu zilizokaguliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kama ilivyobainishwa katika Kifungu cha 15 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.

1.4 Njia zilizotumika Katika Utekelezaji wa Kazi za Kamati

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Bunge Toleo la Februari, 2023 zimeweka masharti kwamba Taarifa yoyote ya Kamati inayoingia Bungeni, inatakiwa kubainisha njia zilizotumiwa na Kamati kufanya kazi inayotolewa Taarifa. Kwa msingi huo naomba kubainisha njia na mbinu zilizotumika na kuwezesha kukamilika kwa taarifa hii. Naomba kuzitaja njia hizo kama ifuatavyo: -

- a) Mapitio ya jumla ya Ripoti za CAG ili kubaini maeneo ya kuwekea mkazo na kukidhi masharti ya Ripoti hiyo ulikuwa msingi wa kazi za Kamati zilizopangwa kwenye Ratiba;

- b) Kupokea vidokezo ("briefs") vya Ripoti za CAG kwa hoja za ukaguzi za mafungu yaliyopangwa kujadiliwa na Kamati kabla ya Kukutana na Afisa Masuuli anayehusika. Mbinu hii iliwezesha Kamati kuzielewa hoja na wigo wa mahojiano na Afisa Masuuli kwa lengo la kupata undani wa tatizo la matumizi mabaya ya fedha za umma;
- c) Mahojiano na maafisa masuuli kuhusu hoja za ukaguzi ili kupata undani wa matatizo ya matumizi ya fedha za umma na kubaini chimbuko la tatizo, wigo wa dosari na uwezekano wa kuepuka matumizi mabaya ya fedha za umma kwa siku zijazo;
- d) Uchambuzi wa kina wa Taarifa za Wakaguzi wa hesabu za Fungu linalohusika kwa pamoja na majibu ya Menejimenti za Taasisi, wizara au Shirika lililokaguliwa. Lengo ni kuelewa kwa kina muktadha wa hoja na matatizo ya matumizi mabaya ya fedha za Umma; na
- e) Tafiti mbalimbali kuhusu masuala ya usimamizi wa fedha za umma. Lengo la njia hii ni kuona na kuutumia uzoefu wa jumla unaopatikana kwa tafiti hizo ili kutathmini maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma kama yalivyoainishwa na CAG.

Mheshimiwa Spika, njia na mbinu hizo ziliwezesha Kamati kufanya uchambuzi wa kina kwa nia ya kulishauri Bunge kuhusu hatua za kuchukua. Mbinu hizo ziliendana na matumizi na marejeo ya miongozo ifuatayo: -

- a) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 inayoonesha dhamana ambayo Serikali imepewa na wajibu wa Bunge kuisimamia na kuishauri Serikali ikiwemo eneo la matumizi ya fedha za umma;
- b) Sheria ya Ukaguzi wa Umma, 2008 inayofafanua masharti muhimu kwa ajili ya kuwezesha ukaguzi, uandaaji wa

Ripoti za CAG, uwasilishaji wake na hatimaye kujadiliwa na Kamati na Bunge;

- c) Sheria ya Usimamizi wa Fedha za Umma, Sura 348 inayoweka miongozo ya matumizi ya fedha za umma na kusaidia kuamua iwapo kuna matumizi mabaya ya fedha za umma;
- d) Sheria ya Bajeti, Sura ya 439, inayohusika na usimamizi wa matumizi ya Fedha za Umma kwa kuweka taratibu za utekelezaji wa bajeti na usimamizi wake;
- e) Sheria ya Msajili wa Hazina Sura 370 inayogusa usimamizi wa matumizi ya Fedha za Umma katika mashirika ya umma;
- f) Sheria ya Ununuzi wa Umma, Sura 410, inayoweka taratibu za kufuatwa wakati wa ununuzi wa bidhaa, huduma na kuingia mikataba kwa gharama ambazo zinahusisha matumizi ya fedha za umma;
- g) Sheria ya Usajili wa Wahasibu na Wakaguzi wa Hesabu, Sura 286, inayosimamia weledi wa wahasibu na wakaguzi ili kuwezesha kumbukumbu za kutumainiwa za fedha na usimamizi bora wa matumizi ya Fedha za Umma;
- h) Sheria ya Kinga Madaraka na Haki za Bunge, Sura 296 inayoliwezesha Bunge, Wabunge na Kamati za Bunge kupata stahili kutokana na madaraka yake na kupata ushahidi bila kukwama wakati wa kufuatilia matumizi ya fedha za umma; na
- i) Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 zinazobainisha utaratibu wa Ripoti za CAG kuhusu matumizi ya fedha za umma kuwasilishwa Bungeni, kushughulikiwa na Kamati na hatimaye Kamati kutoa Taarifa hii Bungeni.

1.5 **Vigezo vya Uchambuzi**

Mheshimiwa Spika, uaandaji wa vigezo vya kuzingatiwa ni jambo muhimu katika uhakiki na tathmini yoyote ile. Suala la matumizi mabaya ya fedha za umma linaweza kubainika kutokana na vigezo vya matumizi ya fedha za umma. Aidha, uamuzi wa kuwahoji Maafisa Masuuli kutokana na Taarifa za CAG ni jambo lililohitaji kuwekewa vigezo.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu hiyo, baada ya kupokea Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Kamati ilitengeneza vigezo muhimu vya kuzingatia katika kutimiza majukumu yake ya Kikanuni. Vigezo hivyo vilitoa mwongozo wa uchaguzi wa mafungu ambayo yalipewa kipaumbele katika uchambuzi na mahojiano na Maafisa Masuuli. Aidha, vigezo hivyo vilisaidia katika kuchagua miradi ambayo ilitembelewa katika ziara za ukaguzi.

Mheshimiwa Spika, vigezo vilivyozingatiwa wakati wa kuchagua vipaumbele katika utekelezaji wa shughuli za Kamati vilikuwa kama ifuatavyo: -

- a) Uzito wa hoja ya ukaguzi kama ilivyoibuliwa na CAG;
- b) Maslahi ya umma kuhusu hoja za fungu linalohusika;
- c) Hali ya hati ya ukaguzi iliyotolewa kwa fungu linalohusika;
- d) Kujirudia mara kwa mara kwa hoja husika katika Wizara, Idara, Wakala, Balozi au Mradi wa Maendeleo uliokaguliwa;
- e) Kiwango cha fedha kinachohusika katika hoja za ukaguzi wa fungu linalohusika;
- f) Kuleta uendelevu wa ufuatiliaji wa ushauri na maelekezo yaliyotolewa na Kamati kwa fungu husika kwa siku za nyuma;

- g) Kutoa kipaumbele kwa sekta na taasisi za kimkakati (Strategic Sectors and Parastatals) kwa kuzingatia utekelezaji wa malengo ya sasa ya Serikali;
- h) Kutoa kipaumbele kwa kaguzi maalum (Special Audits) zilizofanyika hivi karibuni; na
- i) Uzingatiaji wa kaguzi za ufanisi na kaguzi za kiufundi kwa mwaka husika.

Mheshimiwa Spika, vigezo hivyo viliisaidia Kamati kuendelea na mchakato wa kufuatilia matumizi ya fedha za umma kwa kuzingatia Ripoti za CAG. Nikiri kuwa vigezo hivyo vimeisadia Kamati kufikia lengo la kupitia na kuchambua taarifa nyingi na kubainisha maeneo yenye mapungufu katika matumizi ya fedha za umma.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI

Mheshimiwa Spika, kufuatia vigezo na mambo ya msingi niliyoyataja hapo awali, naomba sasa kutoa maelezo ya kina kuhusu shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha kuanzia Januari, 2024 hadi Januari, 2025 kama ifuatavyo: -

2.1 Uchambuzi wa Taarifa za Ukaguzi wa Ufanisi na Kaguzi za Kiufundi

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha shughuli za Kamati cha kuanzia tarehe 15 Januari, 2025 hadi tarehe 25 Januari, 2025, Kamati ilijielekeza katika kupitia na kujadili Taarifa za Kaguzi za Kiufundi (Technical Audits) na Kaguzi za Ufanisi (Performance Audits). Taarifa hizi zilitokana na kaguzi zilizokuwa zimefanywa na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanikiwa kupitia na kujadili jumla ya Taarifa tisa (09) za ukaguzi wa ufanisi na wa kiufundi. Aidha, Kamati ilipata fursa ya kufanya mahojiano na Maafisa Masuuli wanaosimamia mafungu husika yaliyoguswa na taarifa hizo.

Mheshimiwa Spika, kwa heshima kubwa nipende kukushukuru tena kwa kuipa fursa Kamati hii kupitia na kuchambua Taarifa za Ukaguzi wa Ufanisi na Ukaguzi wa Kiufundi. Hatua hii ni ya kipekee na ya mfano kwa Bunge letu ukilinganisha na Mabunge mengine katika Ukanda wa Kusini mwa Jangwa la Sahara. Kaguzi hizi zina mawanda mapana kwa kutoangalia masuala ya fedha peke yake

bali kwa kuangalia ufanisi, tija na uwekevu mtawalia (efficiency, economy & effectiveness respectively).

Mheshimiwa Spika, hatua hii ya uwajibikaji iliyofikiwa katika Bunge letu inathibitishwa kwa kurejea tena maelezo ya Ndugu George C. Haule ambaye ni Naibu Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutoka Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi (NAOT) anayesimamia Kaguzi za Ufanisi na Kiufundi aliyoyatoa mbele ya Kamati kuhusu umuhimu wa Taarifa hizi. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo² yake kama ifuatavyo: -

Nukuu:

“...Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pili, tunapenda kutoa shukurani zetu za dhati kabisa kupata fursa hii, kwa kweli kwenye preamble ulitoa ulizungumzia dhamira ya Bunge letu kupitia Kamati yetu hii ya kuhakikisha kwamba taarifa za ukaguzi wa ufanisi na zile za kiufundi zinafanyiwa kazi. Hili tunaliona Kamati yako inalifanyia kazi na kila mwaka kwa kweli taarifa za ukaguzi wa ufanisi zinafanyiwa kazi vizuri na mmekuwa very effective na tunaona matunda yake sisi ambao tupo field...”

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo ya utangulizi, naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu matokeo ya uchambuzi wa Taarifa hizo tisa (09) kama ifuatavyo: -

² Rejea Uk. 2 wa Majadiliano Kamati, Taarifa Rasmi za Bunge Kikao cha Pili, Tarehe 14 Januari, 2024.

2.1.1 Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Kuhusu Ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato

Mheshimiwa Spika, Mradi wa ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato ni sehemu ya Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano wa Tanzania, sambamba na Dira ya Maendeleo ya Tanzania (TDV)³ 2025. Mradi huu unahusisha ujenzi wa uwanja mpya wa ndege wa kimataifa wenye kituo cha abiria, barabara ya kuruka na kutua ndege, barabara mbili za maungio, visaidizi vya usafiri wa anga na huduma zinazohusiana na uendeshaaji hasa mtandao wa usambazaji wa mafuta, mifumo ya usambazaji wa maji, vituo vya usambazaji umeme na vifaa vya kuzima moto.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unatekelezwa kwa awamu mbili, ambapo awamu ya kwanza inahusisha loti ya kwanza pekee na ndiyo inayoendelea sasa katika vifurushi viwili. Kifurushi cha kwanza kinahusiana na ujenzi wa miundombinu ya barabara na kifurushi cha pili kinahusiana na ujenzi wa majengo.

Mheshimiwa Spika, gharama za ujenzi wa mradi huu ilikadiriwa kuwa **Dola za Marekani Milioni 329.47**. Aidha Makubaliano ya muundo wa ufadhili wa mradi huo yalifanyika tarehe 13 Machi, 2020 ambapo Benki ya Maendeleo ya Afrika (AFDB)⁴ ilikubali kutoa mkopo kwa Serikali ya Tanzania wa kiasi cha **Dola za Marekani Milioni 271.63** na Serikali ya Tanzania ilitarajiwa kuchangia kiasi cha **Dola za Marekani Milioni 57.84**.

Mheshimiwa Spika, lengo kuu la ukaguzi lilikuwa ni kutathmini kama Wakala wa Barabara Tanzania anasimamia ujenzi wa kiwanja

³ Tanzania Development Vision, 2025 (TDV).

⁴ African Development Bank (AFDB).

cha ndege cha kimataifa cha Msalato kwa ufanisi, amefanya ununuzi kwa njia sahihi ili kuhakikisha thamani ya fedha inakuwepo. Aidha, ukaguzi ulilenga kubainisha iwapo TANROADS ilifanya usanifu wa mradi kwa mujibu wa viwango na amehakikisha kuwa hakuna ongezeko la gharama zisizotarajiwa wakati utekelezaji wa mradi ukiwa unaendelea ili kufikia ubora unaotakiwa kulingana na viwango vilivyowekwa. Aidha ukaguzi ulitathmini hatua za uanzishaji, upangaji na utekelezaji wa mradi huo isipokuwa kwa hatua ya kufunga mradi kwani mradi ulikuwa bado upo kwenye hatua za utelezaji.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya ukaguzi huu wa Kiufundi katika Ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato ni kama ifuatavyo: -

- a) Ukaguzi ulibaini kutumika kwa wahandisi ambao hapo awali hawakuwa wamesajiliwa na Mamalaka husika za Kitaalam katika utekelezaji wa mradi. Kifungu cha 13(1) cha Sheria ya Usajili wa Wahandisi ya mwaka 2007 kinahitaji wahandisi waliosajiliwa tu kufanya kazi za uhandisi za kitaalamu na kwamba wafanyakazi wote wanaofanya kazi kama wahandisi wataalamu wasajiliwe kwenye Bodi ya Usajili wa Wahandisi;
- b) Ukaguzi ulibaini kuanza ujenzi wa majengo bila ya kuwa na hatimiliki na vibali vya ujenzi. Jambo hili lilikuwa kinyume na matakwa ya Kanuni Na.4(1) ya Kanuni za Ujenzi wa Mipango Miji ya mwaka 2018 ambayo inahitaji ujenzi wowote kupata kibali cha ujenzi kinachotolewa na mamlaka ya upangaji kulingana na michoro ya ujenzi iliyoidhinishwa na mamlaka ya mji husika;
- c) Ukaguzi ulibaini changamoto katika upembuzi yakinifu wa kina hali iliyosababisha ongezeko la gharama kiasi cha **Shilingi Bilioni 3.04**. Kwa mujibu wa sehemu ya 3.3 ya mwongozo wa usanifu wa Kijiometri wa Barabara wa wizara ya Ujenzi wa mwaka 2011 unaelekeza upembuzi yakinifu kufanyika kwenye

masuala ya hali ya udongo, kiwango cha mteremko kwenye eneo la mradi, gharama za ujenzi na uchaguzi wa njia ya kupitisha barabara. Aidha tofauti katika vipimo hivi ilitokana na mbinu iliyotumika wakati wa upembuzi yakinifu ambapo ndege nyuki (drones) zilitumika kupima mwinuko wa usawa wa ardhi bila kusafisha eneo la mradi, hivyo kutotafsiri kwa usahihi kuwa usawa wa vichaka kama ndiyo usawa wa ardhi. Hali hii ilipelekea kuathiriwa kwa utekelezaji wa mradi kutokana na tofauti kati ya viwango halisi vya mwinuko na viwango vya michoro;

- d) Ukaguzi ulibaini kuwepo kwa ongezeko la malipo kiasi cha **Shilingi Bilioni 5.729** kwa mkandarasi kwa kazi ambazo hazikuidhinishwa na Bodi ya Zabuni. Mapitio ya hati ya malipo ya kazi za ujenzi namba tisa kwa mkataba wa kwanza kwa ajili ya kazi za miundombinu ambayo ilihusisha malipo ya hati zilizopita (hati namba moja hadi hati namba nne), yalionesha malipo ya **Shilingi Bilioni 5.729** kutokana na mabadiliko ya kazi katika vipengele vya makadirio ya gharama za ujenzi wa mradi bila kupata idhini ya Bodi ya Zabuni. Mabadiliko haya yalitokana na changamoto katika usanifu na dosari ya vipimo vya usawa wa ardhi wakati wa upembuzi yakinifu wa tipografia;
- e) Ukaguzi ulibaini kucheleweshwa kwa malipo ya mkandarasi wa kazi za ujenzi wa miundombinu na kusababisha malipo ya riba ya **Shilingi Milioni 303.814**, hadi kufikia hati Na. 9 ya mkandarasi wa kifurushi cha kwanza. Malipo ya mradi yalicheleweshwa kwa muda wa kati ya siku nane (8) hadi siku sabini (70), hali hii ilipelekea gharama zilizotokana na riba kuongezeka. Aidha Serikali ya Tanzania ilitakiwa kulipa riba hizi kulingana na makubaliano yake na Benki ya Maendeleo ya Afrika (AFDB); na
- f) Ukaguzi ulibaini kwamba, katika mchakato wa ununuzi Wakala wa Barabara Tanzania iliidhinisha ombi la mapendekezo ya

mradi (RFPs)⁵ ambayo hayakukamilika. Maombi hayo yalikosa maelezo muhimu kama vile mawanda ya kazi, michoro ya mradi na vipengele vya ongezeko la thamani na viwango vya ubora wa mradi. Hali hii ilisababisha zaidi ya maombi 50 ya ufafanuzi kutoka kwa wazabuni ambapo nusu yake hayakujibiwa.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hoja zilizobainishwa hapo juu CAG alitoa mapendekezo 15 ambayo yalitakiwa kufanyiwa kazi ili kuboresha mradi husika. Ufuatiliaji wa mapendekezo hayo ulibaini kuwa mapendekezo 2 kati ya 15 yalikuwa yametekelezwa kikamilifu, mapendekezo 8 kati ya 15 yalikuwa yapo katika hatua za utekelezaji unaoridhisha. Aidha mapendekezo 4 kati ya 15 yalikuwa yapo katika hatua za awali za utekelezaji na pendekezo 1 kati ya 15 lilikuwa bado halijatekelezwa.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 16 Januari, 2025 Kamati ilikutana na Afisa Masuuli Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS) na Afisa Masuuli Mamlaka ya Viwanja vya Ndege Tanzania (TAA) ili kujadili kwa kina hoja za ukaguzi wa kiufundi ambazo hazijatekelezwa kwa ukamilifu. Kuhusu hoja ya kutumia wahandisi wasiosajiliwa na Bodi ya Wahandisi Afisa Masuuli TANROADS alikiri kuwa wakati mradi unaanza baadhi ya wahandisi walikuwa hawajasajiliwa kwasababu walikuwa bado wanasubiria vibali kutoka Mamlaka nyingine lakini kwa sasa wote wamesajiliwa na Bodi ya Wahandisi kwa mujibu wa matakwa ya Sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja inayohusu ujenzi kukidhi viwango tarajiwa, Afisa Masuuli TANROADS aliifahamisha kamati kuwa ujenzi huo umezingatia viwango vya kimataifa katika ujenzi wake. Aidha, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa, mapendekezo ya CAG

⁵ RFP (request For Proposal).

yanayohusu ubora wa kazi yataendelea kufanyiwa kazi kwa weledi kadri mradi unavyoendelea kutekelezwa.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja ya malipo ya ziada ambayo hayakuidhinishwa na Bodi ya Zabuni kutokana na kuongezeka kwa kazi, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa ongezeko la kazi hizo lilitokana na dosari zilizojitokeza wakati wa kufanya upembuzi yakinifu wa mradi. Aidha, kuhusu malipo kwa mshauri elekezi kuwa makubwa ukilinganisha na kiwango cha kazi kilichofanyika, Afisa Masuuli alikiri kuwa kuchelewa kuanza kwa utekelezaji wa mradi katika kifurushi cha pili ndio kulisababisha ongezeko hilo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na maelezo ya kina ya Afisa Masuuli Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS) na Afisa Masuuli Mamlaka ya Viwanja vya Ndege Tanzania (TAA), Kamati imetoa mapendekezo mahsusi kwaajili ya maboresho katika sehemu ya tatu (3) ya taarifa hii ambayo yanalenga kuhakikisha mradi unakamilika kwa wakati, kwa ubora uliokusudiwa na bila ongezeko zaidi la gharama za mradi.

2.1.2 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Katika Udhhibiti wa Usambazaji wa Mbolea kwa Wakulima

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano kuanzia Mwaka 2021/22 hadi 2025/26 unabainisha kuwa Sekta ya Kilimo Nchini Tanzania inachangia takribani asilimia 27 ya Pato la Taifa, pia inatoa ajira kwa asilimia 65 ya wananchi na huchangia asilimia 24 ya mapato yanayotokana na uuzaji wa bidhaa nje ya nchi. Aidha, kilimo ni chanzo kikuu cha chakula kwa wananchi na chanzo kikubwa cha malighafi za viwanda.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa sehemu ya 4(1) ya Sheria ya Mbolea ya Mwaka 2009, usambazaji wa mbolea na virutubisho vya mbolea unajumuisha shughuli mbalimbali kama vile usajili, utoaji wa leseni za mbolea kwa wafanyabiashara, utoaji wa vibali vya uagizaji na usafirishaji, ukaguzi wa mbolea na wafanyabiashara wa mbolea na udhibiti wa bei ya mbolea na virutubisho vya mbolea.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha kuanzia mwaka wa fedha 2019/20 hadi 2022/23, Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TFRA) ilitumia kiasi cha **Shilingi Bilioni 392** kwa ajili ya udhibiti na kuhakikisha uwepo na upatikanaji wa mbolea na virutubisho vya mbolea hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, lengo kuu la ukaguzi huu lilikuwa ni kutathmini iwapo Wizara ya Kilimo kupitia Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TFRA) inasimamia kwa ufanisi usambazaji wa mbolea ili kuhakikisha mbolea bora na virutubisho vya mbolea vyenye ubora vinapatikana kwa wakati kwa wakulima. Aidha ukaguzi ulihusisha kipindi cha miaka mitatu kuanzia 2020/21 hadi 2022/23. Kipindi hiki kilichaguliwa kwasababu ni wakati ambao Serikali ilifanya juhudi kubwa ya kuanzisha mipango mbalimbali ili kuhakikisha uwepo na upatikanaji wa mbolea kwa wakulima nchini.

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi huu ulitathmini mambo kadhaa ambayo ni kama ifuatavyo: -

- a) Ufanisi wa mfumo wa makadirio ya mahitaji, utoshelevu wa uratibu na ushirikishwaji wa wadau wote muhimu wanaohusika katika kukadiria mahitaji ya mbolea;
- b) Ufanisi wa Mfumo wa Ununuzi wa Pamoja (BPS) katika kuwezesha kuagiza mbolea kwa wakati na kwa utoshelevu;

- c) Ufanisi wa huduma za udhibiti zinazotolewa na TFRA katika udhibiti wa bei ya mbolea;
- d) Utoshelevu wa mipango na taratibu za ukaguzi wa mbolea na wauzaji wa mbolea; na
- e) Ufanisi wa viashiria vya kupima utendaji vilivyowekwa, upatikanaji wa takwimu kamili na zenye uhakika ili kuwezesha ufuatiliaji wa utoshelevu wa mchakato wa usambazaji na utoshelevu katika kufanya tathmini ya utendaji wa TFRA.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya ukaguzi huu wa ufanisi katika udhibiti wa usambazaji wa mbolea ni kama ifuatavyo: -

- a) Ukaguzi ulibaini uwepo wa baadhi ya mbolea na virutubisho vyenye changamoto ya ubora sokoni (Maduka yanayouza mbolea). Ripoti ya ukaguzi ilibaini ongezeko la mbolea zisizosajiliwa sokoni kutoka aina saba (7) mwaka 2020/21 hadi kumi na mbili (12) mwaka 2022/23. Aidha, kulikuwa na matukio ya wauzaji wa mbolea kuuza mbolea ambazo zilikuwa zimegandamana, zilizokwisha muda wake wa matumizi na ambazo hazikufungwa vizuri au kuwekwa kwenye mifuko iliyo funguliwa jambo ambalo linaathiri ubora wa mbolea hizo;
- b) Ukaguzi ulibaini Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania haikuwa na utaratibu na mfumo madhubuti wa kukadiria mahitaji halisi na ya kutosheleza ya mbolea. Ukaguzi ulibaini kuwa Mamlaka ilikusanya takwimu na taarifa za mahitaji kutoka Halmashauri na kuzitumia kukadiria mahitaji ambayo hayakuweza kutoa taarifa sahihi ya mbolea inayohitajika. Dosari katika ukadiriaji wa mahitaji ulisababishwa na uhaba wa Maafisa Kilimo katika ngazi ya kijiji ambao walihitajika kuainisha na kukadiria aina ya mbolea inayohitajika kulingana na udongo katika vijiji vyao;

c) Ukaguzi ulibaini changamoto ya upatikanaji wa mbolea kwa baadhi ya wakulima, mathalani hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2023 jumla ya idadi ya wakulima waliosajiliwa ilikuwa 3,389,951, hata hivyo ni wakulima 838,712 (sawa na asilimia 25 ya wakulima waliosajiliwa) ndio waliweza kununua mbolea kupitia mfumo. Hii inamaanisha kwamba wakulima 2,551,239 sawa na asilimia 75 hawakuweza kupata mbolea ya ruzuku. Ukaguzi ulibaini pia upatikanaji mdogo wa mbolea ya ruzuku na kukosekana kwa wasambazaji katika baadhi ya Halmashauri ni miongoni mwa sababu zilizo changia matumizi madogo ya mbolea na kutokufikiwa kwa wakulima walio wengi na mbolea ya ruzuku; na

d) Ukaguzi ulibaini changamoto kadhaa katika matumizi ya Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja. Lengo la kuanzishwa kwa mfumo wa ununzi wa pamoja lilikuwa ni kuhakikisha upatikanaji wa mbolea na kusaidia kupunguza bei kutokana na kuagizwa kwa mbolea nyingi kwa mara moja. Hata hivyo, ukaguzi ulibaini changamoto katika matumizi ya mfumo na hivyo kutokukidhi mahitaji, kwa kipindi cha kuanzia mwaka 2020/21 hadi mwaka 2022/23 Mfumo wa Ununuzi wa Pamoja (BPS) haukutumika kuagiza kutoka nje kwa msimu wa kilimo wa 2020/21.

Mheshimiwa Spika, kutokana hoja za ukaguzi zilizobainika Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) alitoa jumla ya mapendekezo 9 ambapo mapendekezo 3 yalielekezwa Wizara ya Kilimo na mapendekezo 6 yalielekezwa kwa Mamlaka ya Udhhibiti wa Mbolea Tanzania. Ufuatiliaji wa utekelezaji wa mapendekezo ulibaini kuwa mapendekezo 2 kati ya 9 yametetelezwa kikamilifu na mapendekezo 7 kati ya 9 yapo katika hatua za utekelezaji unaoridhisha na hakuna pendekezo ambalo halijatekelezwa.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 15 Januari, 2025, Kamati ilikutana na Afisa Masuuli Wizara ya Kilimo pamoja na Mamlaka ya

Udhibiti wa Mbolea Tanzania ili kujadili hoja za ukaguzi wa ufanisi ambazo bado hazijajibiwa kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, kuhusu mbolea ya ruzuku Afisa Masuuli aliifahamisha kamati kuwa kwa sasa Serikali haitoi mbolea ya ruzuku bali imeweka fedha kwa kila mfuko wa mbolea kwa wauzaji waliosajiliwa kuuza mbolea ya ruzuku kwa nchi nzima. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Gerald G. Mweli, Katibu Mkuu, Wizara ya Kilimo aliyotoa mbele ya Kamati akifafanua kuhusu hoja hii kama ifuatavyo⁶:-

Nukuu: -

“...Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mara ya kwanza, Tanzania, Serikali hainunui mbolea kwa ajili ya kugawa ruzuku, bali inaweka fedha kwa ajili ya kugharamia ruzuku. Tunagharamiaje sasa? Tumeruhusu kila mtu mwenye mbolea aisajili na mbolea yake, baada ya kuisajili inapewa QR Code very special number za QR Code. Wakati tunaanza ruzuku, mfuko mmoja wa DAP ulikuwa 120,000 mpaka 130,000. Serikali ikasema mkulima atanunua kwa shilingi 70,000. Mheshimiwa Mwenyekiti kwa hiyo kwa kila bag ambayo mkulima anauziwa 70,000, Serikali inalipa shilingi 50,000. Kwa hiyo, muuzaji na muingizaji wa mbolea kwa sasa siyo Serikali ni watu binafsi ili kuondoa upotevu na

changamoto zilizokuwepo kwenye mifumo mingi ...” Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kuhusu udhibiti wa ubora wa mbolea zinazo zaliushwa nchini na zinazo agizwa nje ya nchi Afisa Masuuli

⁶ Rejea Ukurasa wa 20 wa Taarifa Rasmi za Bunge, Kikao cha Pili, Tarehe 15 Januari, 2025.

aliifahamisha Kamati kuwa anaye sajiliwa kuingiza mbolea nchini ni yule aliyetambuliwa kuwa ataingiza mbolea hivyo ni kazi ya TFRA kupima ubora wa mbolea hizo na kutoa idhini ya kutumika na wakulima au kuzuia kuingizwa sokoni.

Mheshimiwa Spika, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa kuna mbolea nyingine zinatengenezwa na viwanda bubu ndani ya nchi ambazo nyingi wamekuwa wakizikamata na kupima ubora wake ili kubainisha iwapo zinafaa kwa matumizi ya wakulima wetu. Aliendelea kuifahamisha Kamati kuwa suala hili linashughulikiwa kwa jitihada kubwa ili kuhakikisha wakulimwa wanatumia mbolea na virutubisho vilivyokidhi viwango vya ubora. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Joel Laurent, Mkurugenzi Mkuu wa TFRA kuhusu idadi na kiwango cha matumizi ya mbolea aliyotoa kwa Kamati kama ifuatavyo⁷:-

Nukuu:

**“...Mheshimiwa Mwenyekiti na Wajumbe, naomba
nimshukuru sana Katibu Mkuu kwa kutoa
ufafanuzi.**

**Labda ni jambo dogo tu la kuongezea ni kwamba,
kwa mikakati ilikuwa inafanyika ni kwamba
matumizi ya mbolea yameongezeka kutoka tani
3,223 kwa mwaka 2022/2023 mpaka kufikia tani
8,040 kwa mwaka 2023/2024...”**

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na maelezo ya Afisa Masuuli Kilimo kuhusu hoja za ukaguzi huu wa ufanisi Kamati imeendelea kusisitiza kuhusu kuhakikisha kutokuwepo kwa mbolea zisizokidhi viwango ili

⁷ Rejea Ukurasa wa 27 wa Taarifa Rasmi za Bunge, Kikao cha Kamati Tarehe 15 Januari, 2025.

kuepusha hasara kwa wakulima na upotevu wa mapato ya Serikali. Kwa msingi huu Kamati imetoa pendekezo mahsusi la kuondoa changamoto hizo katika sehemu ya tatu ya taarifa hii.

2.1.3 Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Vyuo vya Ufundi Stadi na Huduma vya Mkoa

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi nchini (VETA), imepewa jukumu la kukuza, kuratibu, kutoa, kudhibiti na kugharamia Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi pamoja na kusimamia mfumo mzima wa Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi nchini. Katika mwaka wa fedha 2019/2020, Serikali ilitenga **Shilingi Bilioni 40** kwa ajili ya ujenzi wa vyuo 25 vya ufundi stadi vya wilaya.

Mheshimiwa Spika, katika hatua za utekelezaji, Serikali ilitenga **Shilingi Bilioni 28.7** kutoka kwenye fungu la Mpango wa kukabiliana na athari za UVIKO Tanzania (TCRP). Kati ya fedha hizo, **Shilingi Bilioni 20** zilitengwa kwa ajili ya kukamilisha ujenzi (ununuzi wa vifaa vya ujenzi na gharama za ufundi), na kiasi cha **Shilingi Bilioni 8.7** zilitengwa kwa ajili ya usambazaji wa samani katika vyuo vilivyojengwa. Aidha, katika mwaka wa fedha 2022/23, Serikali ilitenga **Shilingi Bilioni 100** kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kutekeleza ujenzi wa vyuo vingine 63 vya ufundi vya wilaya na chuo kimoja cha ufundi stadi na huduma cha Mkoa wa Songwe.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua, inathamini na kupongeza jitihada kubwa na za dhati za **Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Dkt Samia Suluhu Hassan** kwa kukubali kutoa fedha jumla ya **Shilingi Bilioni 100** kwa ajili ya ujenzi wa vyuo hivyo katika wilaya ambazo zilikuwa hazina vyuo vya ufundi stadi pamoja na Mkoa wa Songwe.

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa ujenzi huu, Wizara iliamua kutumia utaratibu wa “ **Force Account**” ambapo inatumia Taasisi zilizo chini yake kama Washauri Elekezi ambao ni Taasisi ya Teknolojia Dar es Salaam (DIT), Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia (MUST), Chuo cha Ufundi Arusha (ATC), Chuo Kikuu cha Ardhi (ARU), na Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (UDSM). Aidha, utekelezaji wa mradi huu umekuwa ukifanyika kwa kutumia Taasisi zilizo chini ya Wizara hii zilizopo katika Wilaya na Mkoa husika ambazo ni Vyuo vya Ualimu 5, Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi 23 na Ofisi za Udhhibiti wa Ubora wa Shule 36.

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi huu wa Kiufundi ulifanyika ili kutathmini thamani ya fedha kwenye ujenzi wa vyuo hivyo na kutoa mapendekezo kwa Serikali ili kufikia lengo la kuwekeza katika vyuo vya ufundi stadi ili kuwapa vijana ujuzi na kufikia mahitaji ya soko la ajira nchini.

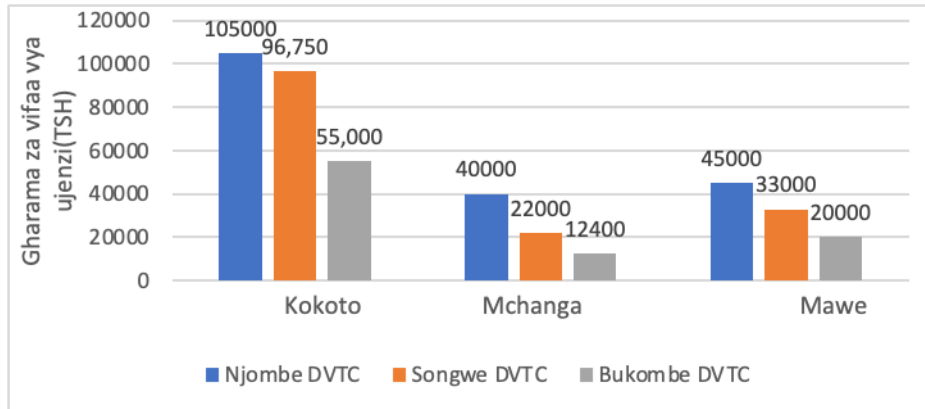
Mheshimiwa Spika, naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu matokeo ya ukaguzi huo wa kiufundi kama ifuatavyo: -

2.1.3.1 Uandaaji wa Makadirio ya Ujenzi Yanayolingana kwa Vyuo Vyote 63 Nchini

Mheshimiwa Spika, ukaguzi ulibaini kuwa pamoja na ukweli kwamba gharama ya kupata vifaa vya ujenzi kama vile mchanga, mawe na kototo hutofautiana kutoka eneo moja la ujenzi hadi eneo lingine, Wizara iliandaa makadirio ya gharama za vifaa vya ujenzi na ufundi yanayolingana kwa vyuo vyote 63 vya ufundi stadi vya wilaya. Hivyo makadirio ya mwanzo hayakuwa yamezingatia uwepo wa utofauti wa umbali na jiografia za maeneo husika. Chati Na. 1.1 hapa chini inabainisha utofauti wa gharama za ununuzi wa vifaa vya

ujenzi (material) katika vyuo vitatu vilivyotembelewa wakati wa ukaguzi.

Chati Na. 2.1 : Gharama ya Mchanga, Kokoto na Mawe katika maeneo matatu ya ujenzi yaliyotembelewa

Chanzo: Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Kuhusu Ujenzi wa Vyuo vya Ufundi, Januari, 2025.

Mheshimiwa Spika, kama inavyobainishwa kwenye Chati Na.1.1 hapo juu, gharama ya kupata mita ya ujazo ya mawe kwa ajili ya ujenzi kwa chuo cha mafunzo ya ufundi stadi cha wilaya ya Njombe ilikuwa mara mbili zaidi kuliko gharama ya mawe kwenye ujenzi wa chuo cha ufundi stadi cha wilaya ya Bukombe. Aidha, gharama ya mita za ujazo za mchanga kwa chuo cha ufundi stadi cha wilaya ya Njombe ilikuwa mara nne zaidi ya gharama ya kununua mita moja ya ujazo wa mchanga kwa chuo cha ufundi stadi cha wilaya ya Bukombe.

Mheshimiwa Spika, ukaguzi ulibaini kuwa utofauti huu haukuakisiwa katika uandaaji wa mahitaji ya ujenzi kabla ya kuanza ujenzi ili kuweza kupata usahihi wa gharama halisi za kila chuo cha ufundi stadi. Taarifa ya ukaguzi ilibainisha kuwa Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilitoa kiasi sawa cha fedha cha **Shilingi 228,942,380** kwa kila chuo, kwa ajili ya ujenzi wa awamu ya kwanza kwa vyuo vyote 63 vya ufundi stadi vya wilaya.

2.1.3.2 Kukosekana kwa Hati za Viwanja kwa Baadhi ya Maeneo ya Vyuu

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati katika ukaguzi huu ulibaini kuwa ujenzi wa chuo cha ufundi stadi cha wilaya ya Njombe ulianza bila ya kuwa na hati miliki ya kiwanja na kibali cha ujenzi jambo ambalo linaweza kupelekea migogoro kati ya Serikali na wamiliki wa awali wa eneo husika.

Mheshimiwa Spika, kupitia mahojiano na msimamizi wa mradi, ilibainika kuwa, wakati wa utekelezaji wa mradi huo, kulitokea mgogoro wa ardhi kati ya mmiliki wa ardhi na wizara kwa sababu alikuwa hajalipwa fidia. Hata hivyo, baada ya kushauriana na Mkuu wa Wilaya husika, mmiliki alikubali kuruhusu kazi za ujenzi kuendelea.

Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine, ukaguzi ulibaini kuwa ukubwa wa eneo la ujenzi haukuwa umebainishwa ili kuweza kujua kama miundombinu yote iliyokuwa imependekezewa kwa vyuo vya wilaya ingetosheleza katika eneo husika.

2.1.3.3 Kutojumuishwa kwa Gharama za Usafirishaji wa Nondo Katika Nyaraka za Zabuni za Wasambazaji na Kusababisha Ongezeko la Gharama ya Shilingi 339,564,800

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi ulibaini kuwa, nukuu ya bei kutoka kwa mmojawapo wa Mzabuni kwa ajili ya nondo haikuhusisha gharama za usafirishaji. Kutoainishwa kwa gharama za usafirishaji wa nondo, kulipelekea kumtaka muuzaji wakati wa mazungumzo, kuwasilisha bei ya ziada ya usafirishaji, ambayo ilikuwa **Shilingi 323,796,800** kwa vyuo 63 vya ufundi stadi vya wilaya na **Shilingi 15,768,000** kwa chuo cha ufundi stadi na huduma cha Mkoa wa Songwe.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kutojumuishwa kwa gharama za usafiri kwenye zabuni zilizowasilishwa hapo awali, kulisababisha gharama ya ziada ya usafirishaji yenye thamani ya **Shilingi 339,564,800** ambayo haikuwa imebainishwa wakati wa tathmini ya zabuni.

2.1.3.4 Kuchelewa Kuwasilishwa Kwa Vifaa vya Ujenzi Kutoka kwa Wazabuni

Mheshimiwa Spika, mapitio ya mkataba wa msambazaji wa vifaa vya ujenzi kwa chuo cha mafunzo ya ufundi stadi cha Mkoa wa Songwe yalibaini kuwa kandarasi ya usambazaji wa saruji, nondo na wavu wa jamvi (BRC) zilitolewa kwa Mbeya Cement LTD na Kamaka LTD. Mkataba huo ulihusisha usambazaji wa mifuko 10,080 ya saruji na vipande 160 vya wavu kwa ajili ya jamvi. Ukaguzi ulibaini kuwa wasambazaji waliopewa zabuni husika hawakuwasilisha saruji na wavu kwa ajili ya jamvi kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, kwa nondo 250 zilizokuwa zikihitajika kwa awamu ya kwanza, mzabuni aliwasilisha nondo 90 tu mnamo tarehe 11 Julai 2023, wakati nondo 160 zilizobaki ziliwasilishwa miezi mitatu baadaye (6 Oktoba 2023). Kutokana na kuchelewa kwa nondo hizo 160 kwa siku 87, maendeleo ya kazi yaliathiriwa kwa sababu mafundi hawakuweza kuendelea na kazi za ujenzi wa majengo ambayo yalihitaji nondo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine, mifuko 18,000 ya saruji iliyonunuliwa kutoka kwa kiwanda cha saruji cha Mbeya, ni mifuko 7,800 tu iliyokuwa imefikishwa kwenye maeneo ya ujenzi hadi tarehe 9 Septemba 2023. Hadi kufika tarehe 2 Novemba 2023 kazi za ujenzi zenye kuhitaji saruji zilikuwa zimesimama kwa zaidi ya

siku 54 kwenye ujenzi wa Chuo cha Ufundi Stadi cha Mkoa wa Songwe, kutokana na ukosefu wa saruji.

2.1.3.5 Kutokuwepo kwa Vifaa vya Kupambana na Moto Katika Orodha ya Vifaa vya Ujenzi kwa Baadhi ya Vyuo vya Ufundi Stadi

Mheshimiwa Spika, ukaguzi ulibaini kuwa, miundombinu ya usalama dhidi ya moto iliyokuwa imeanishwa katika michoro ya usanifu wa ujenzi iliondolewa kwenye makadirio ya gharama za ujenzi hivyo kupelekea kutokujengwa kwa miundombinu hiyo katika vyuo vyote 25 vya ufundi stadi vilivyojengwa na Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi. Sababu za kuondolewa kwa miundombinu ya usalama dhidi ya majanga ya moto ilikuwa ni kupunguza gharama za ujenzi ili kuendana na kiasi cha fedha kilichoonekana kutokidhi gharama za ujenzi kama wangejumuisha ujenzi wa miundombinu hiyo.

Mheshimiwa Spika, kutokuwekwa kwa vifaa vya usalama dhidi ya majanga ya moto kunahatarisha hali ya udhibiti wa majanga ya moto yanayoweza kutokea kwenye vyuo hivyo vya ufundi stadi.

2.1.3.6 Ongezeko la Gharama la Shilingi 175,615,952.15 kwa Vyuo 6 vya Ufundi Stadi vya Wilaya Vilivyotembelewa

Mheshimiwa Spika, sehemu ya 2.0 ya andiko la mradi wa ujenzi wa vyuo 25 vya ufundi stadi vya wilaya katika wilaya 25 la Mwaka 2019 ilitaka ujenzi wa vyuo 25 vya ufundi stadi vya wilaya kukamilika mnamo tarehe 30 Juni 2023 kwa kutumia utaratibu wa matumizi ya rasilimali za ndani (Force Account).

Mheshimiwa Spika, ukaguzi ulibaini kuchelewa kukamilika kwa vyuo 6 vya ufundi stadi vya wilaya kwa miezi 32. Hadi wakati ukaguzi huu unafanyika, chuo cha ufundi stadi cha wilaya ya Igunga pekee ndicho kilikuwa kimekamilika. Kuchelewa kukamilika kwa vyuo hivi kulitokana na kuchelewa kwa utoaji wa fedha toka Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi ambapo fedha hizo zilikuwa zikitolewa kwa awamu.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kuchelewa kukamilika kwa ujenzi wa vyuo hivyo kulikuwa na ongezeko la gharama kwa vifaa kama vile madirisha ya "aluminium" iliyosababishwa na kupanda kwa gharama za vifaa hivyo katika soko. Ilibainika kuwa gharama za madirisha ya aluminium katika majengo ya vyuo vya ufundi stadi vya Wilaya ya Chemba, Bahi, Igunga, Korogwe na Lushoto ziliongezeka kwa **Shilingi 175,615,952.15** kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na. 2.1.**

Jedwali Na. 2.1 : Mchanganuo wa Ongezeko la bei za Madirisha.

Jina la Mradi	Ukubwa wa Vioo vya Madirisha (M²)	Ongezeko la Gharama /M²	Ongezeko la Gharama (TZS)
Chuo cha ufundi stadi cha Wilaya ya Bahi	155	115,009.90	17,826,534.50
	129.4	108,022.80	13,978,150.32
Chuo cha ufundi stadi cha Wilaya ya Chemba	26.4	113,022.80	2,983,801.92
	243	108,022.80	26,249,540.40
Chuo cha ufundi stadi cha Wilaya ya Korogwe	737.32	62,827.6 1	46,324,053.41
Chuo cha ufundi stadi cha Wilaya ya Lushoto	79.34	93,022.80	7,380,428.95
Chuo cha ufundi stadi cha Wilaya ya Igunga	795.75	76,498.20	60,873,442.65

Jumla			175,615,952.15
-------	--	--	-----------------------

Chanzo: Uchambuzi wa Kamati kwenye Taarifa za Ukaguzi za Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi, Januari, 2025.

Mheshimiwa Spika, Jedwali Na. 2.1 linaonesha kuwa gharama za aluminium ziliongezeka kwa kiasi cha **Shilingi 175,615,952.15**. Kiasi hiki kingeweza kuokolewa endapo fedha za ujenzi zungelewa kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 21 Januari, 2025, Kamati ilipata fursa ya kukutana na uongozi wa Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ili kujadiliana kwa kina kuhusu hoja za ukaguzi na utekelezaji wa mapendekezo ya ukaguzi.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja inayohusu ujenzi katika maeneo ambayo hayana hati miliki, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kwamba, hadi kufikia tarehe 03 Januari, 2025 Wilaya 16 zilikuwa zimeshapata hati miliki ya maeneo yao. Wilaya hizo ni Gairo, Biharamulo, Mbinga, Iramba, Mwanga, Songwe RVTSC, Sengerema, Chamwino, Liwale na Kisarawe. Wilaya nyingine ni Kakonko, Tanganyika, Kigamboni, Kiteto, Songwe na Kilolo.

Mheshimiwa Spika, Afisa Masuuli alifafanua zaidi kuwa, Wilaya 49 bado hazijawasilisha hati miliki hivyo ufuatiliaji unaendelea. Vile vile kwa suala la upatikanaji wa huduma za umeme, maji na barabara, jukumu hilo limekuwa likifanyiwa kazi na halmashauri husika.

Mheshimiwa Spika, kuhusu kuchelewa kukamilika kwa mradi kutokana na changamoto ya mtiririko wa fedha, hoja hii pia ilitolewa maelezo na Afisa Masuuli mbele ya Kamati. Kamati ilifahamishwa kuwa kwa mwaka 2023/2024 Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilitenga kiasi cha **Shilingi 95,788,410,341.60** kwaajili ya ujenzi wa vyuo 64 vya wilaya na kimoja cha mkoa wa Songwe. Hata hivyo hadi kufikia tarehe 03

Januari,2025 Wizara ilikuwa imepokea kiasi cha **Shilingi 52,015,278,439.**

Mheshimiwa Spika, mtiririko wa fedha katika miradi husika, ulikuwa katika awamu tatu ambapo katika awamu ya kwanza ya tarehe 08 Mei, 2023 Wizara ilipokea exchequer ya **Shilingi 24,811,243,544.66** ambapo fedha halisi iliyotolewa ilikuwa kiasi cha **Shilingi 24,793,650,687.00** na kiasi cha **Shilingi 17,592,857.66** hakikutolewa. Katika awamu ya pili ya tarehe 06 Oktoba,2023 Wizara ilipokea exchequer ya **Shilingi 20,000,000,000.00** ambapo fedha halisi iliyopokelewa ni kiasi cha **Shilingi 17,221,627,752.65** na kiasi cha **Shilingi 2,778,372,247.35** hakikutolewa.

Mheshimiwa Spika, awamu ya tatu ya mapokezi ya fedha ilikuwa tarehe 27 Septemba, 2024 ambapo Wizara ilipokea exchequer ya **Shilingi 10,000,000,000.00**, ambapo fedha halisi iliyopokelewa ni kiasi cha **Shilingi 6,770,332,818.05** na kiasi cha **Shilingi 3,229,667,181.00** hakijatolewa.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebainisha masuala kadhaa katika mtiririko wa fedha za ujenzi wa vyuo vya VETA kama ifuatavyo:-

- a) Katika awamu ya kwanza, utoaji wa fedha ulikuwa karibu na kiwango kilichoidhinishwa (**99.93%**), ikimaanisha kuwa kulikuwa na utolewaji fedha wa kuridhisha;
- b) Awamu ya pili Wizara ilipokea (**86.11%**) ya fedha iliyoidhinishwa, ikionyesha pungufu ya kiasi cha fedha kilichotolewa (**Shilingi Bilioni 2.78**); na

- c) Awamu ya tatu ilipata kiwango cha chini zaidi cha utoaji wa fedha (**67.70%**), ambapo zaidi ya **Shilingi Bilioni 3.2** hazikutolewa.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia mtitiriko na mchanganuo wa utoaji wa fedha kwa mradi wa ujenzi wa vyuo vya ufundi stadi vya Wilaya na Mkoa, ni dhahiri fedha zimechelewa kutoka kwa wakati. Hali hii imechangia kutokamilika kwa wakati kwa ujenzi na hivyo manufaa ya mradi kutofikiwa kwa wakati kama ilivyokuwa imepangwa. Kamati imetoa mapendekezo ya namna ya kutatua changamoto hii katika sehemu ya tatu ya taarifa hii.

2.1.4 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Katika Udhibiti wa Vifaa Tiba Katika Vituo vya Umma vya Kutolea Huduma za Afya

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Mwongozo wa Shirika la Afya Duniani (WHO) wa Mwaka 2016 unaohusu Udhibiti wa Vifaa Tiba hatua kwa hatua, Udhibiti wa vifaa Tiba unahusisha shughuli zinazohakikisha kuwa vifaa hivyo ni bora, salama, na vinafanya kazi kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, mchakato huu unajumuisha hatua za uzalishaji, ununuzi, usimikaji, uendeshaji, matengenezo, urekebishaji na utupaji wa vifaa vilivyoisha muda wa matumizi. Aidha udhibiti unaofaa wa vifaa tiba husaidia usimamizi wa vituo vya kutolea huduma za afya kutunza na kufuatilia vifaa hivyo na kuhakikisha ufanisi na usalama wake unazingatiwa.

Mheshimiwa Spika, Sera ya Afya ya Mwaka 2017 ilisisitiza matumizi ya vifaa vinavyotumia teknolojia ya kisasa katika huduma za uchunguzi. Vifaa hivi ni kama X-ray za kidijitali, Mashine za

Uchunguzi wa Mawimbi ya Sauti ya Mwili (MRI) na Vipimo vya Kompyuta (CT scan). Vifaa vinavyotumia teknolojia ya kisasa vinahusishwa na changamoto kama gharama kubwa za ununuzi na uendeshaji, matumizi duni ya vifaa husika na uhaba wa wataalam wenye ujuzi wa kuhudumia vifaa hivyo.

Mheshimiwa Spika, kwa mantiki hii mwaka 2020, Serikali ya Tanzania kupitia Wizara ya Afya ilitumia kiasi cha **Shilingi Bilioni 68.7** kununua vifaa tiba kwa vituo vya afya vilivyoko katika Mamlaka za Serikali za Mitaa ishirini na mbili (22) kote nchini kwa ajili ya kutekeleza Sera ya Taifa ya Afya ya Mwaka 2017. Kwa msingi huu ni muhimu kudhibiti ipasavyo vifaa tiba ili kufanikisha matumizi bora ya rasilimali na huhakikisha utoaji wa huduma za afya kwa ubora unaokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, lengo kuu la ukaguzi huu lilikuwa ni kutathmini ufanisi wa Wizara ya Afya pamoja na Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania (TMDA) katika kudhibiti vifaa tiba ili kuhakikisha usalama na ubora wa huduma za afya zinazotolewa na vituo vya umma vya kutolea huduma za afya nchini. Ukaguzi huu ulijumuisha kipindi cha miaka minne ya fedha yaani kuanzia Mwaka 2019/20 hadi Mwaka 2022/23.

Mheshimiwa Spika, naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu masuala yaliyobainika katika ukaguzi huo kama ifuatavyo: -

- a) Ukaguzi ulibaini uwepo wa baadhi ya vifaa tiba visivyofanya kazi kwa ukamilifu kinyume na malengo yaliyoainishwa kwenye Mpango-Mkakati wa Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania wa Mwaka 2016/17-2020/21. Mpango huu uliagiza Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania kuimarisha usimamizi na kuhakikisha ubora, usalama, na ufanisi wa vifaa

tiba visivyotumika. Aidha katika vutuo 18 vya umma vya kutolea huduma za afya vilivyotembelewa, ukaguzi ulibaini kuwa vifaa tiba 135 kati ya 492 sawa na asilimia 27 havikuwa vinafanya kazi kwa ukamilifu. Asilimia kubwa ya vifaa tiba visivyofanya kazi vilibainika katika Kanda ya Kati iliyokuwa na vifaa tiba 37 visivyofanya kazi kati ya 115 sawa na asilimia 32. Aidha uchunguzi ulionesha kuwa vifaa tiba visivyofanya kazi vilitokana na ukosefu wa matengenezokinga (preventive maintenance) ya vifaa tiba;

b) Ukaguzi ulibaini changamoto katika taratibu za usajili wa vifaa tiba. Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba ilipewa jukumu la kusajili vifaa tiba vinavyotengenezwa ndani na nje ya nchi kabla ya kutumika. Kwa mwaka wa fedha 2019/20 hadi 2022/23 kulikuwa na vifaa tiba 150 kati ya 209 vilivyosajiliwa sawa na asilimia 72 lakini havikurekodiwa na Mamlaka ya Dawa na Vifaa tiba Tanzania. Aidha ukaguzi ulibaini kuwa kati ya mwaka wa fedha 2019/20 hadi 2022/23 kulikuwa na ucheleweshaji mkubwa wa usajili wa vifaa tiba. Katika kipindi hicho ni vifaa tiba 5 pekee kati ya 59 vilisajiliwa kwa kufuata muda uliowekwa wa siku 45 hadi 90 za kazi;

c) Ukaguzi ulibaini kuwa kati ya mwaka 2019/20 hadi 2022/23, ripoti za ukaguzi na vyeti vya uingizaji wa vifaa tiba hazikuwa na maelezo ya kina kuhusu ukaguzi uliofanyika kwenye vifaa tiba katika bandari ya kuingilia. Hii ni kinyume na matakwa ya Kanuni ya 56(1) ya Kanuni ya Chakula, Dawa na Vipodozi Tanzania ya udhibiti wa Vifaa tiba ya Mwaka

2015. Aidha vifaa tiba katika vituo vya umma vya kutolea huduma za afya viliingizwa nchini na kufungwa bila ya kufanyiwa uhakiki wa awali juu ya usalama, ubora na ufanisi wake. Sababu kubwa iliyochangia ilikuwa ni ukosefu wa rasilimali watu (Biomedical Engineers) wenye ujuzi unaohitajika ili kuhakiki ubora wa vifaa tiba vilivyoagizwa kutoka nje ya nchi;

- d) Kutokuwepo taratibu sanifu za uendeshaji (SoP) kwa vifaa tiba katika vituo vya kutolea huduma za Afya.Ukaguzi ulibaini kutotumika kwa taratibu sanifu za uendeshaji wa vifaa tiba katika baadhi ya vituo vya kutolea huduma za afya. Hii ilibainika katika vituo vya kutolea huduma za afya vilivyotembelewa ambapo vifaa tiba 263 kati ya 426 viliendeshwa bila uwepo wa taratibu sanifu za uendeshaji wa vifaa tiba;
- e) Ukaguzi ulibaini changamoto katika utunzaji wa vifaa tiba katika baadhi ya vituo vya umma. Hali hii ilichangiwa na kutokuwepo mfumo thabiti unaofanya kazi ya ufuatiliaji wa utunzaji na matengenezo kinga katika vituo vya kutolea huduma za afya 13 kati ya 17 sawa na asilimia 76 ya vituo vya kutolea huduma za afya vilivyotembelewa. Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwa utekelezaji wa usawazishaji upya (Calibration and re-calibration) wa vifaa tiba ulifanyika kwa mashine za 'centrifuge' pekee, vifaa vingine havikufanyiwa urekebishaji; na
- f) Ukaguzi ulibaini uondoshaji usiojitosheleza wa vifaa tiba visivyofanya kazi. Kati ya mwaka wa fedha 2019/20 na 2022/23 Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania haikuanzisha wala kupokea maombi ya kuidhinisha uondoshaji wa vifaa tiba badala yake ilipokea ripoti za uondoshaji wa bidhaa nyingine zilizodhibitiwa kama sindano na glavu. Hali hii ilitokana na ukosefu wa miongozo ya uondoshaji wa vifaa tiba ambayo ingesaidia kuanzisha na kusimamia uondoshaji sahihi wa vifaa tiba.

Mheshimiwa Spika, kutokana na changamoto alizobainisha CAG kwenye taarifa ya ukaguzi huu, CAG alitoa jumla ya mapendekezo 7. Matokeo ya ufuatiliaji wa utekelezaji wa mapendekezo yaliyotolewa umebainisha kuwa mapendekezo 3 kati ya 7 yalikuwa katika hatua za utekelezaji unaoridhisha, mapendekezo 3 kati ya 7 yalikuwa katika hatua za awali za utekelezaji na pendekezo 1 halikutekelazwa kabisa.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 14 Januari, 2025 Kamati ilikutana na Afisa Masuuli Wizara ya Afya na Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania (TMDA) ili kujadili hoja za ukaguzi huu wa ufanisi ambazo hazijajibiwa kikamilifu na hususan zile ambazo hazijafungwa. Kuhusu uondoshaji wa vifaa tiba Afisa Masuuli TMDA aliifahamisha Kamati kuwa vifaa vikubwa huwa haviteketezwi bali vinabadilishwa baadhi ya vifaa kutokana na mabadiliko ya teknolojia. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Dkt Adam M. Fimbo, Mkurugenzi Mkuu – TMDA kuhusu hoja hii kama ifuatavyo⁸:-

Nukuu:

“...Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna hoja ambayo kidogo imekaa kitaalam sana juu ya vifaa tiba vikubwa kuteketezwa na tumekuwa na mjadala na wenzetu wa CAG kuhusiana na uteketezaji wa vifaa tiba vikubwa, X rays’machines, citi scans, MRI’s ambazo zimefungwa kwenye hospitali kubwa na maalum hapa nchini. Hilo ndio eneo ambalo bado halijatekelezwa kikamilifu kutokana na nature yake tu vifaa hivyo. Kwa hiyo kazi kubwa imefanyika kinachofuata ilikuwa kusimamia matengenezo ya vifaa hivyo na vile ambavyo havifanyi kazi au vimepitwa na wakati au teknolojia yake ni ya zamani basi viweze kuwa disposed au kuondolewa kwenye vituo hivyo...”

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja ya changamoto ya uondoshaji wa vifaa tiba vikubwa, Afisa Masuuli TMDA aliifahamisha Kamati kuwa

⁸ Rejea Taarifa Rasmi za Bunge (Majadiliano ya Kamati), Ukurasa wa 22, Kikao cha Pili, Tarehe 14 Januari, 2025.

utekelezaji wa zoezi la kuondoa vifaa hivyo unachukua muda kwa kuwa unahusisha taasisi mbalimbali za kiserikali. Mathalani, vifaa tiba hivi kama x rays machines na MRI's vina mionzi hivyo kunahitajika vibali kutoka kwa mamlaka nyingine ili kuviondoa.

Mheshimiwa Spika, kuhusu changamoto ya udhibiti wa dawa na vifaa tiba, Afisa masuuli TMDA aliifahamisha Kamati kuwa kwa sasa Mamlaka ina maabara kubwa za kupima ubora wa dawa zinazotumika nchini. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Dkt Adam M. Fimbo, Mkurugenzi Mkuu, TMDA akitoa ufafanuzi wa hoja hii kama ifuatavyo⁹:-

Nukuu:

“...Mheshimiwa Mwenyekiti, kazi inafanyika na mifumo imewekwa. Lakini kazi kubwa inafanyika tuna maabara kubwa ambazo zimepitishwa na WHO zipo pre qualify na ISO Satisfied kwa maana ya upimaji wa dawa. Mheshimiwa Mwenyekiti kwa maana ya mifumo ya udhibiti, ipo inafanya kazi, watumishi tunao inawezekana hawatoshi ni kweli , lakini wapo...”

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kuhusu mfumo wa usajili wa dawa na vifaa tiba, Afisa Masuuli aliifahamisha kamati kuwa kwa sasa wameboresha mfumo wa usajili wa dawa na vifaa tiba ili kuongeza udhibiti wa dawa na vifaa tiba. Wataalam wa TMDA wamekuwa wakifanya tathmini ya maombi ya usajili wa vifaa tiba kutoka wa watengenezaji. Aidha uhakiki hufanyika kwa kuzingatia taarifa za kisayansi kabla ya usajili. Hadi sasa vifaa tiba 2,060 vimesajiliwa.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja iliyohusu kutokukusanya ada kwa huduma zinazotolewa na TMDA, Afisa Masuuli alitoa ufafanuzi kwamba, kwa sasa TMDA haipokei ombi ambalo halijalipiwa ada,

⁹ Rejea Taarifa Rasmi za Bunge (Majadiliano ya Kamati), Ukurasa wa 31. Kikao cha Pili, Tarehe 14 Januari, 2025.

hivyo Wakala hauwezi kutoa mtathimini kufanya tathmini ya ombi la usajili bila ada kulipwa na ada zote zinalipwa kupitia mfumo wa malipo ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, kuhusu hoja ya usawazishaji upya (calibration and re-calibration), Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa kwa sasa wanajenga kituo katika Hospitali ya Afya ya Akili Mirembe jijini Dodoma kwa ajili ya kufanya usawazishaji upya wa vifaa tiba na kitakuwa pia ni kituo cha mafunzo kwa wataalamu wetu.

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea maelezo ya kina ya Afisa Masuuli TMDA, Kamati imetoa mapendekezo mahsusi katika sehemu ya tatu ya taarifa hii. Mapendekezo hayo yamezingatia gharama kubwa ambazo Serikali imewekeza katika ununuzi wa vifaa tiba kwa vituo vya afya vya umma. Ni kwa msingi huo, ni muhimu thamani ya fedha za umma ikaonekana katika kuhifadhi, kutumia na kuondosha vifaa hivyo pindi inapotakiwa kufanyika hivyo kwa kuzingatia sheria, kanuni, taratibu na miongozo iliyopo.

2.1.5 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Kuhusu Usimamizi na Ufuatiliaji wa Watoa Huduma za Bima (TIRA)

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Bima Tanzania imekuwa kwa kiwango kikubwa tangu kuanzishwa kwa soko huria mwaka 1996, ambapo kumekuwa na ongezeko kubwa la watoa huduma za bima hapa nchini. Sekta ya bima inapozidi kukua ni muhimu kuwa na udhibiti na usimamizi toshelevu ili kuweza kudumisha sekta hiyo.

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Bima Tanzania inasimamiwa na Sheria ya Bima Sura Na. 394, ambayo ilianzisha Mamlaka ya Usimamizi wa Bima (TIRA) yenye jukumu la kusimamia sekta ya bima. Lengo la ukaguzi wa ufanisi katika usimamizi na ufuatiliaji wa watoa huduma za bima ulijikita zaidi katika kutathmini endapo Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania inasimamia na kufuatilia kampuni za bima ipasavyo ili kuhakikisha kuwa Kampuni za Bima zinakidhi matakwa ya kisheria, kiufundi na kifedha.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati katika ukaguzi huu umebainisha hoja kadhaa ambazo zinatakiwa kufanyiwa kazi na Serikali ili kuhakikisha thamani halisi ya fedha za umma na maslahi ya wananchi inapatikana katika Sekta ya Bima. Maeneo hayo ni kama ifuatavyo: -

- a) Ongezeko la asilimia 11 la madai ya bima yanayodaiwa kwa kampuni za bima. Taarifa ya ukaguzi imebainisha kuwepo kwa ukiukwaji wa Sheria ya Bima ya Mwaka 2009 Sura Na.394 katika Kifungu cha 131(1) kinachohitaji kila kampuni ya bima kulipa madai ndani ya siku arobaini toka tarehe ya kusainiwa hati ya malipo (discharge voucher), endapo kampuni itashindwa kulipa madai ndani ya muda huo, inaweza kuomba kwa Kamishna wa Bima kuongezewa muda, na Kamishna anaweza kutoa muda wa ziada usiozidi siku arobaini na tano (45) mpaka madai hayo kukamilika;
- b) Changamoto za kimawasiliano kati ya TIRA, watoa huduma za bima na wateja wa bima. Taarifa ya ukaguzi imebainisha kuwa TIRA haikuweza kuandaa na kutekeleza mpango wa uhamasishaji kuhusu masuala ya bima kupitia mitandao ya kijamii kati ya mwaka wa fedha 2019/20 na 2022/23. Hali hii ilipunguza uelewa wa umma, ushirikishwaji wa wadau, na utoaji wa taarifa za usimamizi wa huduma za bima nchini. Ingawa mpango huo uliidhinishwa Disemba 2023, utekelezaji wake bado ulikuwa katika hatua za awali katika kipindi cha Mwezi Disemba Mwaka 2024;
- c) Dosari katika kusimamia ushughulikiaji wa malalamiko yanayotokana na madai ya bima yasiyolipwa. Taarifa ya ukaguzi imebainisha mapungufu katika usimamizi wa malalamiko yanayotokana na madai yasiyolipwa ya bima. Moja ya changamoto iliyojitokeza ni muingiliano wa majukumu kati ya Mamlaka ya Usimamizi wa Bima na

Msuluhishi wa Migogoro ya Bima (TIO);

- d) Ukaguzi pia ulibaini kuwa TIRA ilikuwa ikijihusisha na shughuli za kushughulikia malalamiko nje ya mamlaka yake. Ripoti ya utekelezaji ya TIRA ya mwaka wa fedha 2020/21 ilibainisha kuwa mamlaka hiyo ilipokea na kutatua malalamiko moja kwa moja kutoka kwa wateja wa bima, kinyume na masharti ya vifungu vya 122 na 123 vya Sheria ya Bima na Kanuni ya (6) ya Msuluhishi wa Migogoro ya Bima. Hatua hii imesababisha ucheleweshaji katika kulipa wateja wa bima kwa haki na kwa wakati, na pia kukwamisha uelewa wao wa ofisi inayostahili kushughulikia malalamiko yao; na
- e) Ukaguzi ulibaini pia, Kampuni za Bima hazikuwa zinaweka ipasavyo dhamana inayotakiwa kisheria¹⁰ katika Benki Kuu ya Tanzania. Kanuni hiyo inataka Kampuni za bima kuweka na kudumisha amana ya dhamana (security deposit) ya angalau asilimia 50 ya kiwango cha chini cha mtaji uliopo katika Benki Kuu ya Tanzania. Amana hiyo inapaswa kuwa sehemu ya mali kuhusiana na mtaji wa kampuni husika.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hoja zilizobainishwa hapo juu, CAG alitoa mapendekezo kadhaa ya utekelezaji kuhusu ufuatiliaji na usimamizi wa watoa huduma wa Bima. Jumla ya mapendekezo 10 yalitolewa kwa Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA). Hadi Kamati inakutana kupitia na kuchambua hoja za ukaguzi huu, mapendekezo ya ukaguzi yalikuwa katika hatua mbalimbali za utekelezaji.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 15 Januari, 2025 kamati ilikutana na Afisa Masuuli TIRA kwa mahojiano na kupata ufafanuzi kuhusu hoja zilizojitokeza katika ukaguzi huu. Kwa hoja inayohusu

¹⁰ Rejea Masharti ya Kanuni ya 20 (1) ya Kanuni za Bima za mwaka 2009, kama ilivyorekebishwa mwaka 2021.

ukaguzi wa Kampuni za Bima, Afisa Masuuli TIRA alifafanua kwamba, kampuni za bima zimekuwa zikikaguliwa kwa kutumia njia mbili. Njia kwa ya kwanza ukaguzi hufanyika kwa kupitia na kuchambua taarifa za utendaji “of sight”. Katika njia hii, Kampuni za Bima huwasilisha ripoti za utendaji kila robo mwaka au wakati wowote wanapohitajika.

Mheshimiwa Spika, njia ya pili ukaguzi ni ukaguzi wa kina“insight” wa Kampuni za Bima kwa kutumia sampuli (Sampling) . Ukaguzi huu ufanyika pale inapobainika uwepo wa viashiria vya Kampuni ya Bima kuwa na viatarishi vya ukwasi unaokubalika kisheria au taarifa za utendaji mbaya wa biashara kutoka kwa mawakala wa Bima.Kupitia kaguzi hizo, hatua stahiki uchukuliwa kwa kuzingatia matokeo ya ukaguzi.

Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine, hoja inayohusu ukaguzi wa Kampuni za Bima iliendelea kutolewa ufafanuzi na Afisa Masuuli TIRA,Ndugu Dkt Baghayo A. Saqware, naomba kunukuu sehemu ya maelezo yake kwa Kamati kama ifuatavyo¹¹:- **Nukuu:**

“...katika usimamizi wa sekta ya bima unaendelea vizuri na tunatumia vigezo vya standard ya kimataifa kupima ufanisi, wanaita insurance core – principles ambazo zinatengenezwa na taasisi za kimataifa na unapima kwa kuangalia utendaji kwa maana ya soko linaendeleaje? Ukuaji wa soko, ukuaji wa mitaji, ajira na ukwasi wa makampuni. Kwa takribani miaka 3 sasa soko letu kwa maana ya watoa huduma wamekuwa wakiongezeka kwa 34%, soko letu limekuwa likitoa ajira rasmi zaidi ya 5000 kwa mwaka 2023. Kwa upande wa ukwasi nao

¹¹ Rejea Taarifa Rasmi za Bunge (Majadiliano ya Kamati), Ukurasa wa 43, Kikao cha Tatu, Tarehe 15 Januari, 2025.

umeongezeka kwa makampuni yetu kwa maana ya asset kwa zaidi ya 11%...” Mwisho wa Nukuu.

Mheshimwa Spika, katika kujibu hoja nyingine ya ukaguzi inayohusu ukwasi wa makampuni ya bima kuwa chini ya kiwango cha kisheria, Afisa Masuuli aliifahamisha kamati kuwa ni sahihi kuna Kampuni za Bima 6 ambazo ukwasi wake ulikuwa chini ya kiwango kinachotakiwa kisheria kwa maana ya **Shilingi Bilioni 2.5** kwa Kampuni ya Bima ya kawaida na **Shilingi Bilioni 9**, kwa Kampuni ya Bima mtawanyo.

Mheshimiwa Spika, Afisa Masuuli TIRA alitoa maelezo kuwa, hatua zilizochukuliwa kwa watoa huduma hao kwa sasa ni pamoja na kufanya mawasiliano nao (business engagement) za kuwaeleza kuwa wana mapungufu na wamejipanga vipi kukidhi matakwa ya kisheria. Endapo hatua ya kwanza itakuwa haina mafanikio, hatua ya pili ambayo TIRA inaweza kuchukua ni kuyaweka makampuni husika chini ya usimamizi, ambapo TIRA inakuwa na uwezo wa kusimamia shughuli za kampuni husika moja kwa moja.

Mheshimiwa Spika, vilvile Afisa Masuuli TIRA, aliifahamisha Kamati kuwa, hatua ya mwisho kwa mujibu wa sheria ambayo TIRA inaweza kuchukua dhidi ya kampuni za bima zenye ukwasi mdogo na zilizokiuka taratibu ni kufunga kampuni endapo TIRA itajiridhisha kuwa makampuni hayo yana changamoto za ukwasi na za kiutendaji kwa mujibu wa sheria.

2.1.6 Taarifa ya Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Kivuko Kipya cha Nyamisati , MV Kilindoni na Ukarabati wa MV Kazi na MV Nyerere

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wakala wa Ufundi na Umeme Tanzania (TEMESA) ilifadhili ujenzi wa vivuko mbalimbali, kikiwemo kivuko cha MV Ukara II - Hapa Kazi Tu kilichogharimu **Shilingi Bilioni 4.2**, kinachofanya kazi kati ya Bugolora na visiwa vya Ukara.

Mheshimiwa Spika, mradi huu ulihusisha pia kivuko cha Chato kilichogharimu **Shilingi Bilioni 3.12**, kinacho hudumia Nkome hadi Mharamba na visiwa vya karibu vya Senga, Bukondo, na Izumacheli). Taarifa ya ukaguzi imebainisha kuwa, kiasi cha **Shilingi Bilioni 5.3** zilitolewa kwa ajili ya kujenga kivuko cha Kilindoni Hapa Kazi Tu kwa ajili ya kuhudumia Kisiwa cha Mafia na kijiji cha Nyamisati mkoani Pwani, ambacho kingeanza kutumika mwezi Novemba 2020.

Mheshimiwa Spika, Mpango Mkakati wa TEMESA kwa mwaka wa fedha 2016/17 hadi 2020/21 ulilenga kuimarisha huduma za kihandisi na miundombinu inayohusiana na vivuko ikiwa ni pamoja na upatikanaji wa vivuko 8 vipya hadi kufikia Mwezi Juni 2021, ukarabati wa vivuko 12 na sehemu ya maegesho ya vivuko (ramps) 7 zilizokarabatiwa au kupanuliwa kufikia Mwezi Juni 2021. Aidha, lengo hili lilisisitiza umuhimu wa kushughulikia uboreshaji wa huduma za vivuko. Mradi huu ulizingatia hitaji la ukarabati mkubwa kwa baadhi ya vivuko vilivyopo na upatikanaji wa vivuko vipya.

Mheshimwa Spika, lengo la jumla la ukaguzi wa kiufundi lilikuwa kutathmini kama Wakala wa Ufundi na Umeme (TEMESA) inasimamia ipasavyo ujenzi na ukarabati wa vivuko nchini ili kuhakikisha uwepo wa thamani ya fedha. Malengo mahususi ya ukaguzi yalikuwa ni kutathmini iwapo: -

- a) Uanzishaji na upangaji wa ujenzi na ukarabati wa vivuko ulifanyika ipasavyo ili kuwezesha kufikia malengo yaliyowekwa;
- b) Usanifu wa vivuko ulifanyika kikamilifu ili kufikia malengo yaliyowekwa;
- c) Ununuzi wa wakandarasi, washauri elekezi, bidhaa na huduma ulifanyika kwa mujibu wa sheria na kanuni za manunuzi husika;
- d) Usimamizi wa mikataba (muda, gharama, ubora, mawanda, na maswala mengine ya kimkataba kama vile matumizi ya fedha za mradi, mazingira, usimamizi wa kijamii, usalama na afya, na

suala la rasilimali watu) katika ujenzi na/au ukarabati wa vivuko ulifanywa kwa ufanisi kulingana na masharti na vigezo vya mikataba, sheria na kanuni za nchi; na

- e) Shirika la Uwakala wa Meli (TASAC) linaidhinisha vyema michoro iliyopendekezwa ya vivuko na kukagua ubora wa kazi iliyofanywa katika ujenzi na ukarabati wa kivuko.

Mheshimiwa Spika, baada ya kufafanua malengo mahsusi ya ukaguzi huu, naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu masuala yaliyobainika katika ukaguzi huo kwa kuyagawanya katika sehemu kuu nne (4) kwa kuzingatia miradi iliyokaguliwa kama ifuatavyo:-

2.1.6.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Kivuko Kipya cha Nyamisati

Mheshimiwa Spika, masuala muhimu yaliyobainika katika ukaguzi wa kivuko kipya cha Nyamisati ni kama ifuatavyo: -

- a) TEMESA ilianza ujenzi wa kivuko kipya bila kuwa na Taarifa ya Dhana ya Mradi (Concept note). Taarifa ya ukaguzi imebainisha kwamba, TEMESA haikuandaa muhtasari wa kina wa dhana ya mradi kwa sababu ya ukosefu wa uzoefu wa umuhimu wa kuandaa na kuwasilisha dhana ya mradi. Kutokuwepo kwa dhana ya mradi kunaweza kuwa na athari kadhaa, kwa mfano, malengo ya mradi, upeo, na mantiki haziwezi kufafanuliwa kwa uwazi. Hii inaweza kusababisha mkanganyiko na kutoelewana miongoni mwa wadau kuhusu madhumuni ya mradi na matokeo yanayotarajiwa;
- b) Ukaguzi ulibaini kutofanyika kwa kina upembuzi yakinifu wa mradi. Hali hii kwa kiasi kikubwa ilisababishwa na kukosekana kwa wataalam wa kutosha wa ndani wenye uzoefu wa kujenga vivuko vipya kama vile Wahandisi na Wasanifu wa Vivuko;
- c) Mapitio ya Maelezo ya Kiufundi kwenye makadirio ya uhandisi yaliyowasilishwa na mkandarasi yalionesha nukuu ya manunuzi ya injini kuu mbili (2) zenye thamani ya **Dola za Marekani 180,000** zitakazonunuliwa kutoka Korea. Aidha, katika nyaraka

hizohizo, uchambuzi ulibaini uwepo wa nukuu ya ununuzi wa injini nyingine mbili kama vipuri zenye thamani sawa kwa **Dola za Marekani 180,000**, Hali hii ilisababisha ongezeko la gharama ya **Dola za Marekani 180,000** kwenye mkataba wa ununuzi wa kivuko kipyaa. Kiasi hicho cha fedha kingeweza kutumika kwa madhumuni mengine;

- d) Ukaguzi ulibaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme alitangaza zabuni na kuagiza wazabuni kuwasilisha zabuni zao bila kuwa na makadirio ya kina ya mhandisi. Kukosekana kwa makadirio ya awali ya mhandisi wakati wa zabuni kulisababisha tofauti ya **Shilingi Bilioni 3.199**, sawa na asilimia 50.78 kutoka makadirio ya awali ya gharama ya bajeti ya **Shilingi Bilioni 6.3** iliyopendekezwa na Idara Tumizi (user department) dhidi ya zabuni iliyowasilishwa ya **Shilingi Bilioni 9.499**;
- e) TEMESA haikufanya uhakiki wa kina (Due-diligence) kabla ya kusaini mkataba wa ujenzi wa kivuko kipyaa. Barua kutoka kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ya tarehe 9 Mei 2022 yenye kumbukumbu Na. CBD.14/385/18, kipengele Na. 18 ilielekeza kwamba TEMESA ilitakiwa kufanya uhakiki (Due – diligence) kabla ya kusaini mkataba. Hata hivyo, katika kupitia jalada la barua za utekelezaji wa mkataba wa kivuko kipyaa, timu ya ukaguzi ilibaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme hakufanya uhakiki kwa mujibu wa sheria na kanuni za manunuzi ya umma;
- f) Ukaguzi ulibaini dosari kwa mkandarasi kutokuwa na mitambo na vifaa vya kutosha kwenye eneo la ujenzi wa vivuko. Ukaguzi ulibaini kuwa mkandarasi alikuwa katika hatua ya awali ya maandalizi ya eneo la ujenzi wa kivuko na hakukuwa na ushahidi kwamba mkandarasi alitoa taarifa kwa Wakala wa Ufundi na Umeme kuhusu mabadiliko ya eneo la ujenzi; na
- g) TEMESA ilichelewa kuwasilisha kwa TASAC michoro na muundo wa vivuko kwa ajili ya idhini kwa zaidi ya siku 105.

2.1.6.2 Matokeo ya Ukaguzi wa Kivuko cha MV Kilindoni

Mheshimiwa Spika, masuala muhimu yaliyobainika katika ukaguzi wa kivuko cha MV Kilindoni ni kama ifuatavyo: -

- a) Taarifa ya ukaguzi imebainisha kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme hakufanya tathmini ya kutosha ya mahitaji ya huduma za kivuko kwenye njia iliyopendekezwa. Tathmini hiyo ilitakiwa ili kubainisha ipasavyo masuala ya kiufundi ya ujenzi wa kivuko, kama vile muundo, vifaa, na mbinu za ujenzi. Aidha, ukaguzi ulibaini kuwa hapakufanyika uchambuzi wa kifedha wa gharama za mradi, gharama za uendeshaji, makadirio ya mapato na vyanzo vya fedha;
- b) Ukaguzi haukupata ushahidi wowote kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme ulipitia usanifu wa awali wa mradi wa MV Kilindoni au kuuwasilisha kwa Shirika la Uwakala wa Meli ili kuidhinishwa kinyume na Kanuni ya 20 (2) ya Usafirishaji wa Majini (Usalama wa Meli Ndogo, Meli za Mizigo, kupitia na Ukaguzi wa Meli zinazojihusisha na Safari za Ndani na Pwani, Maji ya ndani), 2004 inayoelekeza Wakala wa Ufundi na Umeme kuwasilisha kwa mamlaka kwa ajili ya kuidhinishwa michoro inayoonesha vifaa na muundo wa meli;
- c) Ukaguzi ulibaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme haikuhusisha huduma ya mshauri elekezi na wataalamu wengine katika kusimamia mradi wa MV Kilindoni;
- d) Ukaguzi umebaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme ilishindwa kuandaa Makadirio ya Gharama ya Uhandisi (Engineering estimates) kabla ya kutangaza zabuni za mradi wa ujenzi wa kivuko cha MV Kilindoni. Hali hii inaweza kuathiri gharama za mradi wakati wa utekelezaji; na
- e) Mradi huo ulikumbwa na ucheleweshaji kwa miezi tisa, na haukukamilika kama ilivyotarajiwa kufikia Mwezi Machi 2020. Ucheleweshaji huo ulitokana na changamoto kama vile athari za janga la COVID-19, mvua zilizokuwa zinaendelea; na

- f) Dosari za kiusimamizi katika kuhakikisha mkandarasi anamaliza kazi kwa muda uliopangwa kimkataba.

2.1.6.3 Matokeo ya Ukaguzi Ukarabati wa Kivuko cha MV Nyerere

Mheshimiwa Spika, masuala muhimu yaliyobainika katika ukaguzi wa kivuko cha MV Nyerere ni kama ifuatavyo: -

- a) Ukaguzi ulibaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme hakufanya tathmini ya hali ya kivuko, ambayo ni muhimu kwa upembuzi yakinifu kabla ya utekelezaji wa mradi. Kutokuwepo kwa tathmini ya hali ya kivuko kulisababisha maandalizi ya nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQs) kuwa na maelezo yasiyo na kina na kuwa na kazi zilizojirudia;
- b) Ukaguzi ulibaini kasoro katika usimamizi wa Wakala wa Ufundi na Umeme kuhusu mradi wa ukarabati wa MV Nyerere katika hatua ya usanifu. Mfano, Wakala wa Ufundi na Umeme hakupitia mabadiliko ya usanifu yaliyofanywa na mkandarasi, wala hakupeleka michoro iliyosanifiwa na mkandarasi kwa Shirika la Uwakala wa Meli kwa ajili ya kuidhinishwa;
- c) Ukaguzi ulibaini baadhi ya vipengele kwenye Nukuu za Makadirio ya Ukubwa wa Kazi hazikuwa na maelekezo ya kina, vizio vya vipimo vyenye mapungufu na kuwekwa kwa bei ya jumla ya kazi (lumpsum) ambazo hazikuwa zimeainishwa kwa kina kama inavyooneshwa kwenye jedwali Na.1 kwa maelezo ya kina;
- d) Ukaguzi ulibaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme ulishindwa kuhakikisha dhamana mpya ya utendaji kazi (performance bond) kufuatia kuongezwa kwa tarehe ya kukamilika kwa mradi. Hii ni kunyume na Kifungu cha 9.1 cha Masharti ya Jumla ya Mkataba (GCC) ¹² ambacho kilimtaka mkandarasi kutoa dhamana ya utendaji kazi sawa na asilimia 15 ya bei ya mkataba

¹² General Conditions of a Contract (GCC).

ndani ya siku 14 baada ya kupokea taarifa ya tuzo ya mkataba; na

- e) **Shilingi 218,552,000** kama malipo ya ufundi iliwekwa kimakosa katika zabuni hii. Pamoja na dosari ya kuhusisha gharama hizo, ukaguzi ulibaini kwamba TEMESA ilishindwa kutoza kodi ya ongezeko la thamani (VAT) kwa ada za malipo ya wafanyakazi kwa mkandarasi yenye gharama ya **Shilingi 218,552,000** na kusababisha kutokukusanywa mapato ya Serikali ya kiasi cha **Shilingi 39,339,360**.

2.1.6.4 Matokeo ya Ukaguzi wa Ukarabati wa Kivuko cha MV Kazi

Mheshimiwa Spika, masuala muhimu yaliyobainika katika ukaguzi wa kivuko cha MV Kazi ni kama ifuatavyo: -

- a) Ukaguzi ulibaini kuwa mradi wa ukarabati wa MV Kazi ulifanyika bila uchunguzi wa hali ya kivuko ambapo uchunguzi huo ungejumuisha ukaguzi wa mwili wa chombo na majaribio ya vifaa. Ukaguzi huu ungeweza kusaidia kubaini kasoro ambazo ni muhimu katika kutathmini gharama za mradi kabla ya majadiliano. Kutokana na hali hiyo, hakukuwa na maandalizi ya kutosha ya nyaraka za zabuni, na kusababisha kuongezeka kwa kazi kama vile kuondoa bati la chini karibu na maeneo ya pump jet kwa takriban mita moja pande zote. Pia kulisababisha kuongezeka kwa gharama na muda wakati wa ukarabati wa kivuko;
- b) Kwa kuzingatia tathmini iliyofanyika, ukaguzi ulibaini mapungufu yafuatayo kuhusiana na usanifu wa maeneo ya kivuko;
- (i) Mfumo wa chumba cha nahodha ulikuwa unategemea hewa kupitia kufungua madirisha hivyo kusababisha mvua kuingia. Hata hivyo, katika ripoti za ukaguzi zilizofanyika tarehe 8 Novemba 2018, TEMESA ilitatua tatizo hili kwa kufunga mfumo wa viyoyozi;
- (ii) Vifuta maji (Wipers) vilisafisha sehemu ndogo ya kioo kwa sababu hazikuwekwa katikati ya kioo;

- (iii) Redio ya mawasiliano ya masafa ya juu sana (VHF) haikuwa inafanya kazi; na
 - (iv) Kiyoyozi kilikuwa kidogo hivyo hakikuhakikisha uingizaji hewa wa kutosha kwenye chumba cha nahodha.
- c) Wakala wa Ufundi na Umeme haikujumuisha wahandisi wa vivuko katika timu ya majadiliano, jambo ambalo lingesaidia kusimamia masuala ya kiufundi ya baharini. Hali hii ilisababisha vikwazo vya gharama na ubora duni wa vifaa na vifaa vipya vilivyohitajika;
- d) Kuvuja kwa mafuta ya injini mpya zilizobadilishwa. Ukaguzi ulibaini kuwa Wakala wa Ufundi na Umeme ulibadilisha injini hizi licha ya kuwa zilikuwa zimewekwa mwaka 2017, bila maelezo ya sababu za kubadilishwa kwake mapema. Injini za dizeli zinazotumika kwenye chombo cha baharini, ikiwa zitahudumiwa ipasavyo, hudumu hadi miaka 20. Hata hivyo, ukaguzi ulibaini kuwa injini mpya za MV Kazi zilizofungwa zilikuwa zinavuja mafuta na changamoto nyingine za kiufundi, ikiwemo injini moja na gia boksi ya pampu jeti ya injini nyingine ambazo hazikuwa zinafanya kazi; na
- e) Ukaguzi pia ulibaini kuwa waendeshaji walishindwa kufuata ratiba ya matengenezo na TEMESA haikuwa na miongozo ya uendeshaji ya injini. Hatua hii ilikuwa kinyume na masharti ya mkataba.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hoja za ukaguzi zilizobainishwa hapo juu, CAG alitoa mapendekezo kadhaa ya utekelezaji wa miradi ya ujenzi wa vivuko vya MV kilindoni na kivuko kipya cha Nyamisati, na ukarabati wa vivuko vya MV Nyerere na MV Kazi. Jumla ya mapendekezo 11 yalitolewa ambapo mapendekezo 7 yalitolewa na kuelekezwa kwa Mamlaka ya ufundi na Umeme (TEMESA) na mapendekezo 4 yalielekezwa kwa Wizara ya Ujenzi.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 16 Januari, 2025 kamati ilikutana na Afisa Masuuli, Wizara ya Uchukuzi ambapo alitoa ufafanuzi kuhusu

hoja za ukaguzi. Afisa Masuuli alikiri kupokea hoja za ukaguzi na kuanza kuzifanyia kazi ikiwa ni pamoja na kuandaa miongozo muhimu inayohusu ujenzi na ukarabati wa vivuko. Mathalani, TASAC imepitia na kuboresha Utaratibu Na. F-MSE-RSI004-ASD wa kutoa idhini ya michoro ya Meli katika hatua ya ujenzi na ukarabati ili mchakato wa kupitia michoro na kutoa idhini ukamilike ndani ya siku 30. Vilevile TASAC imeendelea na awamu ya pili ya uundaji wa Mfumo wa Menejimenti ya Mamlaka ya Udhubiti Majini (Maritime Administration Management System, MAMS) ambao unajumuisha udhibiti wa ujenzi na ukarabati wa meli.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa TEMESA kuhusu hoja ya kuanza miradi bila ya ya kuwa na Dhana ya Mradi, Kamati ilifahamishwa kwamba, ili kuwa na Dhana ya Miradi (Project Concept) inayokidhi mahitaji, pendekezo hili lipo katika hatua ya awali ya utekelezaji. Kwa sasa TEMESA inamtumia mtaalam elekezi, Taasisi ya Bahari Dar es salaam (Dar es salaam Maritime Institute- DMI) kwa kushirikiana na wataalam wa ndani kufanya kazi hizi za dhana ya mradi” na utafiti wa kina wa uwezekano wa mradi kufanyika “Feasibility study”. Kwa mujibu wa Afisa Masuuli TEMESA, utekelezaji wa dhana za miradi utanza kwa miradi mipya kwani tangu ukaguzi ufanyike hadi sasa hakuna mradi mpya wa ujenzi wa vivuko vipya uliotekelezwa.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa kuchelewa kukamilika kwa miradi, mkataba pekee ambao utekelezaji wake ulileta changamoto ni wa Kivuko kipyaa cha Mafia - Nyamisati, ambapo mmoja wa Mbia K.L Heavy Industries ya KOREA aliyeingia ubia na Dar es Salaam Merchant Group (DMG) ambaye ni Mtanzania kutofautiana na hivyo kusababisha mradi kutokutekelezwa kama ilivyopangwa kwenye hatua za awali. Hata hivyo Wakala alibaini changamoto hiyo na kuingilia kati kwa kumuelekeza mkandarasi mzawa M/s DMG kutimiza matakwa ya kimkataba vinginevyo mkataba uvunjwe. Mkandarasi M/s DMG alitimiza masharti na hivi sasa mradi unaendelea na mkandarasi ameshawasilisha hati ya malipo Na. 1 (IPC No. 1).

Mheshimiwa Spika, kwa hoja iliyohusu michoro kutokupitiwa kwa wakati, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa ni kweli michoro ilipitishwa kwa muda zaidi ya ule uliowekwa na sababu kubwa ilikuwa ni upungufu wa wataalamu, kulikuwa na mtaalamu mmoja (01) tu. Aidha kuhusu changamoto ya usanifu wa mradi Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa wakati wanapewa kazi ya kusimamia ujenzi wa vivuko baadhi ya vivuko kama MV Kilindoni ulikuwa umeanza.

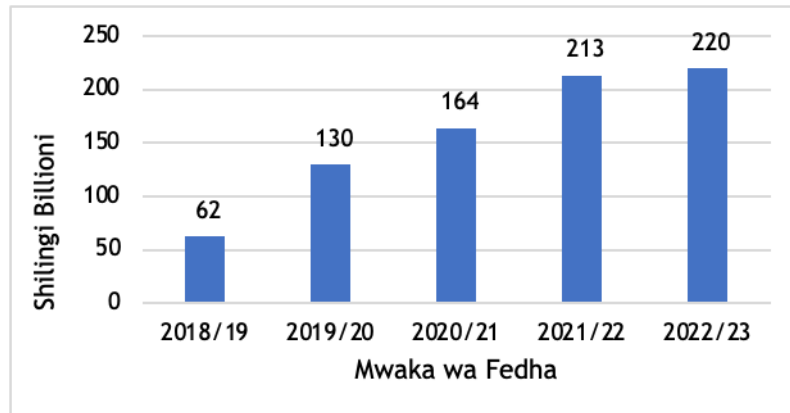
2.1.7 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Kuhusu Uwezeshaji wa Wachimbaji Wadogo wa Madini

Mheshimiwa Spika, shughuli za uchimbaji mdogo wa madini nchini zinachangia ubora wa maisha na ni chanzo muhimu cha mapato katika jamii ya kitanzania. Zaidi ya watu milioni 1.2 wameajiriwa moja kwa moja katika sekta ya uchimbaji mdogo wa madini, ambao ni zaidi ya asilimia 90 ya ajira zote katika sekta ya madini, na hivyo kusaidia watu takribani milioni 7.2 kuendesha maisha yao ya kila siku.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa taarifa za ukusanyaji wa mapato kutoka Tume ya Madini, katika mwaka wa fedha 2022/23, sekta ya uchimbaji mdogo wa madini ilichangia takriban asilimia 40 ya mapato kutoka sekta ya madini.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla hali ya ukusanyaji wa maduhuli katika sekta ya uchimbaji mdogo wa madini imekuwa ikiongezeka kutoka **Shilingi Bilioni 62** mwaka 2018/19 hadi **Shilingi Bilioni 220** mwaka 2022/23, kama inavyooneshwa katika **Chatu Na. 2.2** hapa chini.

Chati Na. 2.2 : Hali ya Makusanyo ya Maduhuli Katika Sekta ya Uchimbaji Mdogo wa Madini

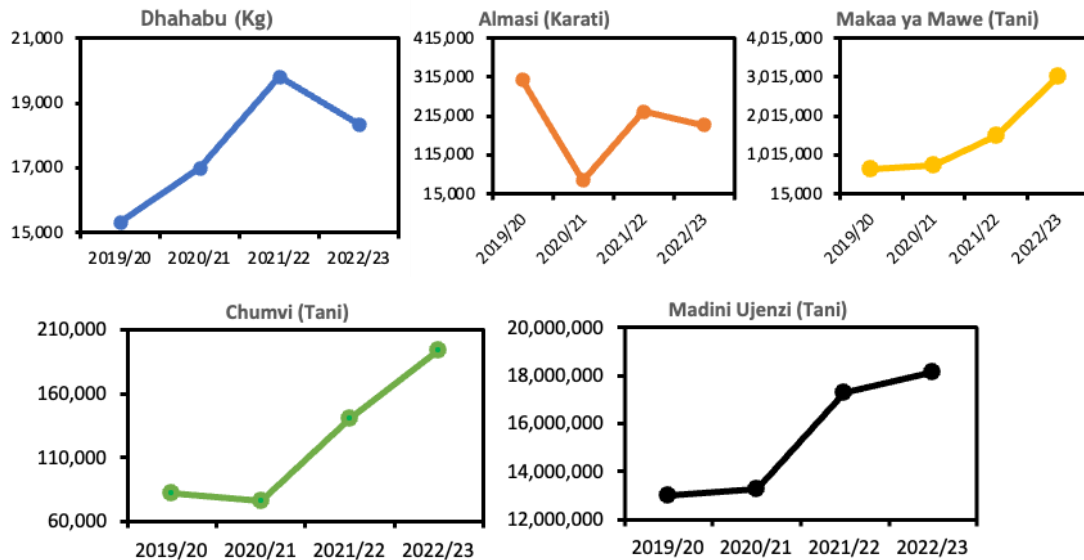

Chanzo: Uchambuzi wa Taaarifa za Makusanyo ya Maduhuli kutoka Tume ya Madini.

Mheshimiwa Spika, ongezeko la mapato katika sekta ndogo ya madini linaloonekana katika Chati Na. 2.2 hapo juu lilichangiwa kwa kiasi kikubwa na uimarishwaji na uanzishwaji wa masoko ya madini na vituo vidogo vya kufanyia biashara ya madini.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa taarifa za Tume ya Madini, uzalishaji wa madini kwa ujumla ulionekana kuongeza, isipokuwa madini ya Almasi kama inaovyooneshwa katika Chati Na. 2.3 hapa chini.

Chati Na. 2.3 : Uzalishaji wa Madini Mbalimbali Katika sekta Ndogo ya Uchimbaji wa Madini

Chanzo: Uchambuzi wa Taaarifa za Makusanyo ya Maduhuli kutoka Tume ya Madini.

Mheshimiwa Spika, kama inavyoonekana katika Chati Na. 2.3 hapo juu, hali ya uchimbaji mdogo wa madini imekuwa ikiimarika kwa madini yote kama mkaa ya mawe, chumvi na madini ya ujenzi. Hata hivyo hali ya uzalishaji wa madini ya almasi ulishuka kiasi kutokana na kuanguka kwa bei ya madini hayo katika soko la dunia.

Mheshimiwa Spika, baada ya kulifahamisha Bunge lako Tukufu takwimu hizo muhimu kuhusu sekta ya uchimbaji mdogo wa madini, naomba kubainisha kuwa, lengo kuu la ukaguzi huu wa ufanisi lilikuwa ni kutathmini iwapo Wizara ya Madini kupitia Shirika la Madini la Taifa (STAMICO) pamoja na Tume ya Madini imewawezesha ipasavyo wachimbaji wadogo wa madini ili kuwezesha ukuaji wa sekta ya uchimbaji mdogo wa madini nchini na kuchangia mapato ya Serikali ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, malengo mahsusi ya ukaguzi huu yalikuwa ni kutathmini ikiwa Wizara ya Madini kupitia Shirika la Madini la Taifa (STAMICO) na Tume ya Madini wameteteleza masuala yafuatayo:-

- a) Wachimbaji wadogo wa madini wamewezeshwa ipasavyo kutekeleza shughuli zao;
- b) Iwapo Serikali imekuwa ikitenga na kuwezesha matumizi bora ya rasilimali ili kusaidia wachimbaji wadogo wa madini;
- c) Iwapo kuna uratibu mzuri katika kuwawezesha wachimbaji wadogo wa madini; na
- d) Iwapo Serikali imekuwa ikifanya ufuatiliaji na tathmini ya mara kwa mara ya utendaji wa wachimbaji wadogo wa madini.

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi uliangazia shughuli za uchimbaji wa madini ya aina tofauti kama; dhahabu, vito vya thamani (almasi), makaa ya mawe, madini ya viwandani (chumvi) pamoja na madini ya ujenzi.

Mheshimiwa Spika, katika ukusanyaji wa taarifa, ukaguzi ulitembelea Mikoa ya Geita kwaajili ya madini ya dhahabu, Shinyanga kwaajili ya madini ya almasi, Ruvuma kwaajili ya madini ya makaa ya mawe na Lindi kwaajili ya madini ya chumvi. Vile vile, ukaguzi ulihusisha taarifa za miaka mitano ya fedha, kuanzia mwaka 2018/19 hadi 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, masuala muhimu yaliyobainika katika ukaguzi huo yanayohusu moja kwa moja mapato ya Serikali ni kama ifuatavyo:-

- a) Mapitio ya Taarifa za leseni za uchimbaji mdogo, Mipango Mkakati ya Shirika la Madini la Taifa, na ripoti za utendaji wa mwaka, kuanzia mwaka wa fedha 2018/19 hadi 2022/23 zilibaini kuwa wachimbaji wadogo hawakupata taarifa za kutosha za kijiolojia na uwepo wa madini (mashapo). Hii ilithibitishwa na uwepo wa idadi ndogo ya wachimbaji wadogo waliopewa taarifa

hizi kupitia Shirika la Madini la Taifa pamoja na Taasisi ya Jiolojia na Utafiti wa Madini Tanzania;

- b) Mapitio ya ripoti ya utendaji wa vituo vya mfano vya wachimbaji wadogo kuanzia Julai 2021 hadi Juni 2022 yalibaini kuwa asilimia 5 tu ya wachimbaji wadogo wa madini waliwezesha kupitia vituo hivyo. Matalani, uchambuzi wa Kamati katika taarifa ya ukaguzi ulibaini kuwa, wachimbaji wadogo 48 tu, sawa na asilimia moja (1) ya leseni zote zilizotolewa mwaka 2021/22, walipata huduma za uchenjuaji. Sanjari na hilo, ni wachimbaji 233 tu, sawa na asilimia nne (4) ya leseni zote zilizotolewa mwaka wa fedha 2021/22, walipata huduma ya uchimbaji wa madini kupitia vituo hivyo;
- c) Ukaguzi ulibaini kupitia ripoti za utendaji za kila mwaka kutoka Wizara ya Madini kuwa kulikuwa na changamoto ya upatikanaji wa mikopo na ruzuku kwa wachimbaji wadogo wa madini kutoka taasisi za fedha kuanzia mwaka 2018/19 hadi 2022/23. Hali hii ilichangiwa na masuala kadhaa, ikiwa ni pamoja na ukosefu wa vigezo vya kukopesheka na wachimbaji wadogo kutopata elimu ya masuala ya kifedha;
- d) Ukaguzi ulibaini kuwa mahitaji na vipaumbele vya wachimbaji wadogo hayakuhusishwa kikamilifu wakati wa maandalizi ya mipango ya mwaka ya Wizara na bajeti zake. Ilibainika kuwa Mpango Mkakati wa Wizara ya Madini ulipendekeza kutoa zana za uchimbaji zenye gharama nafuu kwa wachimbaji wadogo. Hata hivyo, mpango huu haukuonekana katika Mipango ya Wizara ya Utekelezaji ya Mwaka, na hakukuwa na fedha zilizotengwa kwa ajili ya utekelezaji;
- e) Ukaguzi ulibaini utengaji wa rasilimali usiojitosheleza. Hali hii ilithibitishwa na ukosefu wa uwezesaji wa kifedha pamoja na ukosefu wa wataalam wa kutosha kwa ajili ya kuwasaidia wachimbaji wadogo. Athari kubwa ya suala hili ni mapungufu katika kutimiza wajibu wa kuwawezesha wachimbaji wadogo wa madini. Vilevile, suala hili lilichangia ukosefu wa mtaji wa

kununua vifaa bora vya uchimbaji hivyo kupunguza kasi ya maendeleo ya sekta ndogo ya madini nchini; na

- f) Ukaguzi ulibaini kuwa kulikuwa na changamoto ya tathmini na ya uwezesaji wa wachimbaji wadogo, kama ilivyothibitishwa na ukosefu wa mfumo wa utoaji wa taarifa za usimamizi wa wachimbaji wadogo. Mapungufu hayo yalitokana na kutokuwepo kwa mfumo madhubuti wa ufuatiliaji na tathmini katika Wizara ya Madini, Shirika la Madini la Taifa na Tume ya Madini.

Mheshimiwa Spika, baada ya kuchambua kwa kina matokeo ya ukaguzi huo, Kamati ilijielekeza kuangalia hali halisi ya utekelezaji wa mapendekezo ya ukaguzi. Matokeo ya uhakiki wa utekelezaji wa mapendekezo ya ukaguzi yaliyotolewa yalibainisha kuwa, kati ya mapendekezo tisa (9), pendekezo moja (1) lilitokelezwa kikamilifu, mapendekezo saba (7) yalikuwa katika hatua nzuri za utekelezaji na pendekezo moja (1) lilikuwa halijaanza kutekelezwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikutana na Afisa Masuuli Wizara ya Madini ili kupata maelezo ya Serikali kuhusu utekelezaji wa hoja za ukaguzi huu wa ufanisi. Kwa hoja inayohusu wachimbaji wadogo kutokuwa na taarifa za kijiolojia kuhusu mashapo ya madini, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa, katika kuhakikisha pungufu hili linafanyiwa kazi, Wizara ya Madini kupitia Shirika la Madini la Taifa, imeweza kununua mitambo 15 ya uchunguzi wa kijiolojia kwa ajili ya wachimbaji wadogo.

Mheshimiwa Spika, Afisa Masuuli aliendelea kufafanua kuwa, hadi sasa mitambo mitano (5) inafanya kazi. Aidha, kati ya kipindi cha tarehe 4 Disemba 2023 hadi kufikia Novemba 2024 mitambo hiyo imewafikia wachimbaji wadogo 23 na kuchoronga mita 6,929.33 katika maeneo mbalimbali nchini. Aidha, mitambo mingine kumi (10)

tayari ipo bandarini na inatarajia kusambazwa kwenye maeneo mbalimbali ya wachimbaji wadogo hivi karibuni.

Mheshimiwa Spika, kuhusu upungufu wa vifaa vya uchimbaji na uchenjuaji wa madini, Kamati ilifahamishwa kuwa, kwa mwaka wa fedha 2023/24 Shirika la Madini la Taifa limekamilisha upanuzi wa kituo cha mfano cha Lwamgasa kutoka kuchenjua madini (mbale) tani 9 kwa siku hadi tani 30 kwa siku. Maboresho haya yamehusisha pia ujenzi wa mitambo ya uchenjuaji (Carbon in Pulp, CIP) na (Elution Plant) pamoja na ukarabati wa upondaji na usagaji wa mawe. Aidha, Shirika limeendelea na usimamizi wa vituo vya mfano vya Itumbi na Katente.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja inayohusu wachimbaji wadogo kuwezesha kupata mikopo, maelezo yaliyotolewa yanabainisha kuwa hoja hii bado haijafanyiwa kazi ipasavyo. Kwa upande wa ufuatiliaji na tathmini, Serikali kupitia Wizara ya Madini imeanzisha kitengo rasmi cha Ufuatiliaji na Tathmini na hivyo sasa kimeanza mchakato wa kushirikisha Taasisi zilizopo chini ya Wizara kwa kuwapatia majukumu maafisa wa Taasisi ambao watakuwa wanaratibu shughuli za Tathmini na Ufuatiliaji na kuripoti Wizarani.

Mheshimiwa Spika, baaada ya majadiliano ya kina ya Kamati na Wizara ya Madini na Taasisi zake, na kwa kuzingatia matokeo ya ukaguzi huu wa ufanisi, Kamati imeandaa mapendekezo mahsusi katika sehemu ya tatu ya taarifa hii ambayo kimsingi yatasaidia kuboresha shughuli za uchimbaji mdogo ili ziwe na tija zaidi na ufanisi kwa mapato ya Serikali na jamii kwa ujumla.

2.1.8 Taarifa ya Ukaguzi wa Ufanisi Katika Usimamizi wa Rasilimali za Uvuvi

Mheshimiwa Spika, Tanzania ni miongoni mwa nchi zinazoongoza duniani katika uzalishaji wa samaki, ikiwa na uzalishaji wa wastani wa tani 395,006 kwa mwaka. Sekta ya uvuvi imekuwa ikikua kwa asilimia

1.5 kwa mwaka na inachangia kwa kiasi kikubwa usalama wa chakula na ustawi wa kijamii na kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Mpango Mkuu wa Sekta ya Uvuvi wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (2021/22-2036/37) Sekta ya Uvuvi inachangia asilimia 1.7 ya Pato la Taifa (GDP) na kutoa ajira za moja kwa moja kwa wavuvi 195,435 na wafugaji wa samaki 30,064. Aidha, watazania takriban milioni 4.5 wanapata ajira zisizo rasmi kupitia shughuli za uvuvi.

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi wa ufanisi katika usimamizi wa rasimali za uvuvi ulijikita zaidi katika kutathmini endapo Wizara ya Mifugo na Uvuvi (MLF) na TAMISEMI, kupitia Mamlaka za Serikali za Mitaa (LGAs), zimefanikiwa kutekeleza hatua za udhibiti wa uvuvi ili kuimarisha uvuvi endelevu nchini. Wizara zilizokaguliwa ni Wizara ya Mifugo na Uvuvi (MLF) na Ofisi ya Rais – Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) kupitia Halmashauri za Serikali za Mitaa (LGAs). Wizara ya Mifugo na Uvuvi ina jukumu la kusimamia rasilimali za uvuvi kwa ujumla, wakati TAMISEMI, kupitia Mamlaka za Serikali za Mitaa (LGAs), inahusika na usimamizi wa rasilimali hizo katika ngazi za msingi.

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi ulilenga hasa kutathmini maendeleo na utekelezaji wa usajili wa vyombo vya uvuvi na wavuvi, uratibu na ufuatiliaji wa shughuli za uvuvi, ukaguzi na utoaji wa adhabu kwa wavuvi haramu, pamoja na ukusanyaji na utunzaji wa taarifa sahihi za shughuli za uvuvi. Masuala yote haya yana uhusiano wa moja kwa moja na mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi ulijumuisha kipindi cha miaka mitano cha kuanzia mwaka wa fedha 2018/19 hadi 2022/23, ili kufuatilia utendaji na mwelekeo katika usimamizi wa rasilimali za uvuvi. Ukaguzi huu ulifanyika kuanzia mwezi Septemba, 2023 na kukamilika mnamo mwezi Machi, 2024.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa taarifa ya ukaguzi wa ufanisi katika usimamizi wa rasilimali za uvuvi ulibaini masuala kadhaa ambayo yanahusiana na fedha za umma kama ifuatavyo: -

- a) Changamoto katika usimamizi wa shughuli za uvuvi kama vile utoaji wa leseni bila vibali vya aina na kiasi cha samaki wa kuvuliwa. Taarifa ya ukaguzi imebainisha uwepo wa vyombo vya uvuvi visivyosajiliwa kwa ziwa Tanganyika, ziwa Victoria, na bahari ya Hindi. Ziwa Tanganyika lina asilimia 61, bahari ya hindi ina asilimia 42 huku ziwa Victoria likiongoza kwa asilimia 67 ya vyombo visivyokuwa na usajili. Changamoto kuu ilikuwa ukosefu wa usimamizi wa vitengo vya usimamizi wa fukwe (BMU) katika baadhi ya maeneo hali inayopelekea upotevu wa mapato ya Serikali;
- b) Ukaguzi ulibaini kuwa ziwa Tanganyika lilikuwa na asilimia 45 ya mialo isiyo na vitengo vya usimamizi wa fukwe, bahari ya hiindi ikiwa na asilimia 36, wakati ziwa Victoria likiwa na asilimia ndogo (1%) ya mialo isiyokua na usimamizi wa fukwe. Uwepo wa mialo isiyo na usimamizi umechangia ongezeko la vyombo vya uvuvi visivyosajiliwa, hali inayohamasisha uvuvi haramu na kuikosesha Serikali mapato stahiki;
- c) Ukaguzi ulibaini kuwa vyombo vingi vya uvuvi havijasajiliwa au havina leseni, hali inayochangia uvuvi haramu na kutokuwepo kwa takwimu sahihi za uvuvi. Hii imesababisha hasara inayokadiriwa kuwa **Shilingi Bilioni 15.16**, ikijumuisha mapato ya leseni, ada kutoka Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC) na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA). Mikoa yenye miundombinu bora kama Dar es Salaam na Lindi

inakadiriwa kupata hasara ya wastani wa **Shilingi Milioni 500**, huku mikoa kama Mwanza na Kigoma, yenye changamoto za miundombinu na jiografia, ikipata hasara inayokadiriwa kuwa zaidi ya **Shilingi Milioni 500** kutokana na uwepo wa vyombo visivyosajiliwa;

- d) Ukaguzi ulibaini uwepo wa samaki wadogo sokoni, kinyume na Kanuni za Uvuvi. Uvuvi wa samaki wasiofikia ukubwa umepungua katika maziwa lakini umeongezeka katika maeneo ya bahari. Hii inahatarisha uendelevu wa uvuvi na usalama wa chakula, ikichochea upungufu wa samaki;
- e) Ukaguzi ulibaini changamoto katika ukusanyaji na usimamizi wa takwimu za uvuvi nchini. Wizara ya Mifugo na Uvuvi ilikusanya taarifa za kila siku za uvuvi chini ya asilimia 10 ya mialo ya ziwa Victoria, na tafiti za tathmini ya upatikanaji wa samaki zilikosa ufadhili wa kutosha. Ukosefu wa fedha ulisababisha tafiti za kina kutofanyika, huku taarifa nyingi zikiwa na makadirio tu, hivyo kuathiri mipango na maamuzi; na f) Ukaguzi ulibaini ukosefu wa uratibu wa kutosha katika kushirikiana taarifa za usimamizi wa uvuvi kati ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Mamlaka za Serikali za Mitaa, na TAFIRI;

Mheshimiwa Spika, ukaguzi ulifanya uhakiki wa majibu yaliyowasilishwa na Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI) hadi kufikia Disemba 2024. Kwa ujumla, katika mapendekezo yaliyotolewa, mapendekezo manne (4) utekelezaji wake ulikuwa haujaanza na mapendekezo (9) yapo katika hatua za utekelezaji, ambapo mapendekezo saba (7) yapo katika hatua zinazoridhisha na mawili (2) yapo katika hatua za awali. Mapendekezo matatu (3) yalikuwa yametokelezwa kikamilifu miongoni mwa mapendekezo yote yaliyotolewa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kufanya mahojiano na Afisa Masuuli, Wizara ya Uvuvi ili kupata maelezo ya ziada kuhusu hoja za ukaguzi ambazo zilikuwa hazijapata majibu ya kutosha. Kuhusu

utoaji wa leseni za uvuvi, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa Ofisi ya Rais-TAMISEMI wao wanatoa leseni kwa Boti za ukubwa usiozidi mita 11 ambayo ni sawa na asilimia 70 na Wizara ya Uvuvi inatoa leseni kwa boti zinazozidi mita 11 sawa na asilimia 30.

Mheshimiwa Spika, kuhusu namna wanavyosimamia makusanyo ya fedha, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa makusanyo yanategemea ukubwa wa boti hivyo kwa zile boti ambazo zinazidi mita 11 fedha ya tozo inakusanywa kwa Wizara ya Uvuvi na kwa boti zenye ukubwa usiozidi mita 11 tozo zinalipwa Ofisi ya Rais TAMISEMI. Aidha aliifahamisha Kamati kuwa wameongeza Moduli katika Mfumo wa TAUSI ili kuweza kuongeza ufanisi wa Mamlaka za Serikali za Mitaa katika kusimamia rasilimali za uvuvi nchini.

Mheshimiwa Spika, Kuhusu uvuvi haramu, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa Serikali inajitahidi kudhibiti kwa nguvu zote uvuvi haramu ikiwa ni pamoja na kufanya ukaguzi wa vifaa vya uvuvi na kufanya doria, lakini kazi ya kupambana na uvuvi haramu bado ipo mfano nyavu zinazonunuliwa na wavuvi zinakuwa zimekidhi vigezo lakini zinachezewa matokeo yake wanavyokuwa wanazitumia wanavua na samaki wadogo. Baada ya maelezo haya, Kamati imetoa mapendekezo ya namna ya kuboresha sekta hii ili kuhakikisha fedha za umma zinapatikana inavyostahili.

2.2 Taarifa za Ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, mapema Mwezi Machi, 2024, Kamati ilifanya ziara za ukaguzi wa miradi ya maendeleo ili kujiridhisha na thamani halisi ya fedha iliyotumika katika utekelezaji wa miradi hiyo. Ziara zilifanyika katika Mikoa ya Dodoma, Tabora, Shinyanga, Mwanza na Singida. Jumla ya miradi ya maendeleo kumi na mbili (12) ilitembelewa na kukaguliwa.

Mheshimiwa Spika, miradi iliyotembelewa ni pamoja na mradi wa ujenzi wa Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa Jijini Dodoma, mradi wa Jengo la Ofisi ya Sekretarieti ya Maadili - Dodoma, mradi wa ujenzi wa jengo la Ofisi za Wizara ya Nishati awamu ya II mji wa Serikali, Mtumba, mradi wa TANIPAC Dodoma Mtanana-Kongwa DC, mradi wa ujenzi wa shule ya Sekondari Solya Manyoni DC na mradi wa uboreshaji na ukarabati wa uwanja wa ndege wa Tabora.

Mheshimiwa Spika, miradi mingine iliyotembelewa na kukaguliwa inajumuisha mradi wa kutoa Maji ziwa Victoria, awamu ya kwanza na ya pili na mradi wa Kiwanda cha kupaka Rangi Mabomba kwa ajili ya kuweka mfumo wa upashaji joto mabomba katika mradi wa bomba la mafuta ghafi la Afrika Mashariki (EACOP).

Mheshimiwa Spika, miradi mingine iliyotembelewa ni pamoja na mradi wa ujenzi wa usambazaji wa miundombinu ya barabara pamoja na uunganishwaji wa umeme kwa wateja, awamu ya tatu hatua ya pili kwa vijiji vya Mkoa wa Shinyanga na mradi wa upanuzi na usambazaji maji Shinyanga.

Mheshimiwa Spika, miradi mingine iliyotembelewa na kukaguliwa ilikuwa ni pamoja na ujenzi wa hoteli ya kitalii ya NSSF jijini Mwanza, mtambo wa kusafisha dhahabu - Mwanza, ujenzi wa meli ya MV Mwanza, ukarabati wa meli ya MV Victoria na MV Umoja, ujenzi wa vivuko mbalimbali unaotekelezwa na mkandarasi Songoro katika yadi iliyopo Ilemela, Mwanza.

Mheshimiwa Spika, ukaguzi wa miradi uliofanywa na Kamati ulihusu pia miradi ya TARURA Mwanza, jengo la mama na mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Sekou Toure, ujenzi wa ghorofa za watumishi wa umma za Ghana Kota, Mwanza (Block II), ujenzi na utekelezaji wa miradi ya usambazaji maji katika miji na vijiji vya Tinde na Shelui kutoka mradi wa uendelezaji wa ziwa Victoria, mradi wa utambuzi wa

vipande vya Ardhi 13,600 na uandaaji wa michoro ya mipango miji yenye viwanja 4,492 na ujenzi wa chuo cha VETA Ikungi.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia majukumu ya msingi ya Kamati hii, ambayo ni kubainisha maneneo yenye changamoto katika matumizi ya fedha za umma, Kamati imetoa taarifa ya miradi iliyokaguliwa kama ifuatavyo: -

2.2.1 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kukagua mradi huu unaotekelezwa na Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa uliopo katika Mkoa wa Dodoma. Mradi huu unatekelezwa na mkandarasi M/S GROUP SIX INTERNATIONAL LTD pamoja na wakandarasi wasaidizi kwa kiasi cha cha Shilingi **21,101,174,224** (ikijumuisha **Shilingi 20,431,828,643.50** za mkandarasi na **Shilingi 669,345,580** za mshauri mwelekezi) ambapo pesa zote zilikuwa zimetumika katika kutekeleza mradi.

Mheshimiwa Spika,changamoto iliyobainika wakati wa utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na kuchelewa kukamilika kwa ujenzi wa Ofisi ya Msajili wa Vyama vya Siasa katika eneo la Mlimani Dodoma.Kwa mujibu wa mkataba, mradi ulitakiwa kukamilika tarehe 25 Mei 2023, hata hivyo, baada ya hapo mradi ulipata nyongeza ya pili ya muda wa utekelezaji wa mradi hadi tarehe 30 Oktoba,2023.kisha nyongeza ya tatu ya muda wa utekelezaji iliridhiwa na kuongeza muda wa ukamilishaji mradi hadi tarehe 30 Aprili, 2024.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, wakati ukaguzi unafanyika tarehe 12 Novemba,2023 CAG alibaini kuchelewa kukamilika kwa mradi hivyo kuashiria kutokamilika kwa mradi huu kwa wakati.

2.2.2 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Makao Makuu na Ofisi ya Kanda ya Ofisi ya Rais Sekretarieti ya Maadili

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa mradi huu ulitangazwa kupitia Zabuni Namba IE/022/2016/W/02/3. Mkandarasi wa Ujenzi ni Wakala wa Majengo Tanzania (TBA) na mshauri elekezi ni Wakala wa Majengo Tanzania (TBA) ambao walijenga kwa mkataba mmoja wa kubuni na kujenga (design and build).

Mheshimiwa Spika, mkataba ulisainiwa tarehe 14 Juni, 2019 na kuanza rasmi tarehe hiyo ambao ulipewa muda wa kipindi cha miezi 42 na ulitazamiwa kukamilika tarehe 15 Disemba 2022. Hadi sasa mkataba huu umepewa nyongeza mara nne, sababu kubwa ya nyongeza ya muda wa mkataba ni mkandarasi kutokamilisha ujenzi. Kwa sasa muda wa matazamiao ni kuanzia tarehe 03 Mei, 2024 kwa muda wa miezi 12 hadi tarehe 03 Mei 2025.

Mheshimiwa Spika, fedha za utekelezaji wa mradi huu ni kiasi cha Shilingi **9,064,275,060.04** ikiwa ni pamoja na VAT. Hadi sasa mkandarasi amelipwa hati za malipo (certificate) Namba 1 hadi 8 zenye jumla ya **Shilingi 8,136,937,166.8** hadi sasa mkandarasi ana bakaa ya **Shilingi 927,337,893.27**. Hadi wakati Kamati inakagua mradi huu hapakuwa na madai yaliyowasilishwa ambayo hayajalipwa.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainika katika mradi huo ni ukiukwaji wa taratibu za malipo kwa mujibu wa dhamana ya utendaji kiasi cha **Shilingi 16,299,428.28** na kuongezwa kwa muda wa mkataba pasipo kuongeza dhamana ya utendaji. Aidha, kazi ambazo hazijakamilika ni nyingi ukilinganisha na muda uliobaki wa utekelezaji wa mradi. Kazi hizo ni pamoja na usimikaji wa mifumo ya teknolojia ya mawasiliano na data na mfumo wa umeme.

2.2.3 Mradi wa Ujenzi wa Ghorofa za Watumishi wa Umma Eneo la Ghana Kota.

Mheshimiwa Spika, kutokana na maeneo ya Ghana Kota Mwanza kuwa oevu (prime), Serikali ilielekeza maeneo yote ya Kota

yaendelezwe kwa kujenga nyumba za kuchukua familia nyingi pamoja na ukarabati wa nyumba hizo. Maelekezo hayo yameainishwa pia kwenye ibara ya 55(h)(ii) ya ilani ya uchaguzi ya CCM ya Mwaka 2020. Mradi wa Ghana kota (Block I & II) ni mojawapo ya utekelezaji wa maelekezo ya Serikali juu ya uendelezaji wa maeneo ya Kota nchini.

Mheshimiwa Spika, mradi huu unatekelezwa kwa kutumia fedha za ruzuku ya Serikali na mapato ya ndani ambapo **Shilingi 7,747,313,193.73** ni gharama za mradi kwa Block I na **Shilingi 6,192,260,778.33** ni gharama za mradi kwa Block II. Hadi Kamati ilipotembelea mradi huu Mwezi Machi, 2024 kiasi cha fedha kilichotumika hadi kufikia wakati huo ni **Shilingi 2,123,159,500** kwa Block I na **Shilingi 500,000,000** kwa Block ya II.

Mheshimiwa Spika, mapungufu yaliyobainika wakati wa ukaguzi wa mradi huu ni pamoja na kuanza kutekelezaji wa mradi bila kuwa na kibali cha ujenzi kutoka Manispaa ya Ilemela Block I na Block II na kuanza utekelezaji wa mradi bila kuwa na Cheti cha Tathimini ya Athari ya Mazingira na Jamii "Environmental and Social Impact Assessment" kutoka NEMC kwa mradi wa Block I.

2.2.4 Mradi wa Ujenzi wa Meli Mpya ya "MV Mwanza Hapa Kazi Tu"

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL) inatekeleza miradi ya maendeleo katika ziwa Victoria ambayo inahusiana na ujenzi wa meli mpya na ukarabati wa meli mbili. Miradi hii ambayo inafadhiliwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ni sehemu ya mikakati ya kuijengea uwezo MSCL ili kutimiza jukumu lake la msingi la kutoa huduma ya usafiri kwa njia ya maji kwa abiria na mizigo.

Mheshimiwa Spika, mradi wa ujenzi wa meli mpya unaendelea kutekelezwa, kwa sasa ukiwa katika hatua za mwisho na miradi ya

ukarabati wa meli mbili tayari ilishakamilika na meli hizo zinaendelea kutoa huduma katika ziwa Victoria. Gharama za utekelezaji wa mradi mzima hadi unakamilika zitakuwa ni jumla ya kiasi cha **Dola za Marekani 49,322,365.40**. Hadi sasa mkandarasi ameshalipwa jumla ya kiasi cha **Dola za Marekani 44,913,462.84** ambazo ni sawa na asilimia 91.06 ya gharama zote za mradi.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainishwa katika mradi huu ni pamoja na Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL) ilianza ujenzi wa meli mpya bila kuwa na taarifa ya dhana ya mradi (concept note), kutokuwepo kwa upembuzi yakinifu wa mradi, ujenzi wa meli mpya bila kitanda cha kujengea meli (slipway) kukamilika, MSCL haikusimamia uzingatiaji wa utoaji wa boti za uokoaji, uwekaji vibaya wa nyaya za umeme eneo ambalo mizigo ilikuwa inahifadhiwa na ongezeko la muda wa kukamilisha mradi.

2.2.5 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Mama na Mtoto Katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza (SEKOTOURE)

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Rais TAMISEMI kupitia Sekretarieti ya Mkoa wa Mwanza iliingia Mkataba na Wakala wa Majengo Tanzania (TBA), ambapo ujenzi ulianza kwa kufuata usanifu wa jengo la wagonjwa wa nje (OPD) lenye ghorofa mbili. Hata hivyo, kutokana na mabadiliko ya mahitaji na matumizi ya jengo la kutoa huduma za wagonjwa wa nje kuwa jengo la huduma ya mama na mtoto, ilionekana halikidhi mahitaji hali iliyolazimu kubadilisha usanifu wa msingi utakaohimili ujenzi wa kubeba ghorofa tano (sawa na sakafu sita).

Mheshimiwa Spika, gharama za awali za mradi zilikadiriwa kuwa **Shilingi 10,106,468,902.21** (ikijumuisha VAT) ambapo kutokana na mahitaji kuongezeka gharama za ujenzi ziliongezeka hadi kufikia **Shilingi 13,916,811,260.29** ikiwa na ongezeko la **Shilingi 3,810,342,358.08** Aidha, mradi huu unatekelezwa kwa fedha za Serikali kwa asilimia 100.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliweza kubaini changamoto kadhaa katika utekelezaji wa mradi huu ikiwa ni kutokamilika kwa wakati kwa ujenzi wa jengo la mama na mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza (Sekotoure). Kazi ambazo zilikuwa hazidakamilika ni pamoja na kurekebisha dosari zilizobainika, ujenzi wa tenki la maji (kazi zilizobakia ni ufungaji wa pampu ya kusukuma maji), kusimika mifumo ya TEHAMA na kusimika viyoyozi.

2.2.6 Mradi wa Ujenzi wa Hoteli ya kitalii Yenye Hadhi ya Nyota Tano Jijini Mwanza

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) unatekeleza mradi wa ujenzi wa hoteli ya hadhi ya nyota tano (Mwanza Tourist Hotel) iliyopo eneo la Capripoint, jijini Mwanza. Ujenzi wa hoteli hii unajumuisha vyumba 168 vya aina mbalimbali ikiwa ni pamoja na sehemu maalumu kwa mapumziko ya Rais (presidential suite) migahawa ya aina mbalimbali, sehemu ya vinywaji ikiwemo sehemu ya juu (roof top bar) na sehemu ya viwanja vya michezo (sport bar).

Mheshimiwa Spika, huduma nyingine zinazopatikana katika jengo hili ni ukumbi wenye uwezo wa kuchukua watu mia tano (500), kumbi nyingine ndogondogo, bwawa la kuogelea, sehemu ya kutua chopa (helipad), sehemu ya kufanyia mazoezi (gym), sehemu ya huduma za ustawi na kupumzika (SPA), ofisi, maduka na sehemu ya maegesho ya magari.

Mheshimiwa Spika, gharama ya mradi huu ilikuwa ni kiasi cha **Shilingi 93,953,214,099.99** ambapo kiasi kilicholipwa hadi sasa ni **Shilingi 63,712,739,572.40** ambapo jumla ya gharama zote za mradi hadi mwezi Machi, 2024 ni **Shilingi 98,073,245,748.99** na jumla ya fedha zilizolipwa kwa mkandarasi hadi Machi 2024 ni **Shilingi 66,781,156,132.40**.

Mheshimiwa Spika, changamoto ya mradi huu ni pamoja na kuchelewa kukamilika kwa mradi kwa muda wa miaka 8 ambao hadi wakati Kamati inatembelea ni kiasi cha **Shilingi Bilioni 4.12** kimelipwa kama fidia ya kuchelewa kwa mradi kwa mkandarasi, kuwa

na fedha zinazojirudia kwa kazi moja katika mkataba wa mkandarasi mkuu na wakandarasi wadogo na kuanzisha mradi wa ujenzi wa hoteli yenye hadhi ya nyota tano pasipo kuwa na muendesha hoteli.

Mheshimiwa Spika, kuanza kwa utekelezaji wa mradi bila ya kuwa na muendesha hoteli kulisababisha NSSF kufanya mabadiliko makubwa ya ujenzi uliokuwa tayari umekamilika, hali hii imeongeza gharama za mradi.

2.2.7 Mradi wa Ujenzi Barabara kwa Kiwango cha Lami (Double Surface Dressing)

Mheshimiwa Spika, Mkoa wa Mwanza una mtandao wa Barabara wenye urefu wa kilometa 8,586.763 ambapo km 99.892 sawa na asilimia 1.16 ni Barabara za lami, km 11.339 sawa na asilimia 0.13 za zege, km 18.739 sawa na asilimia 0.22 ni barabara za mawe na barabara za changarawe zina urefu wa km 1,797.785 sawa na asilimia 20.94 ya mtandao wote barabara za udongo ni km 6,659.008 sawa na asilimia 77.55.

Mheshimiwa Spika, gharama ya mradi huu ni **Shilingi 1,138,156,210** (bila ya VAT) na hapakuwa na gharama iliyoongezeka kutokana na wigo wa nyongeza (variation). Aidha, bakaa hadi kukamilika kwa mradi ilikuwa kiasi cha **Shilingi 11,599,044**. Kiasi kilicholipwa hadi kipindi cha matazamio kilipoisha tarehe 25 Juni 2023 ni **Shilingi 1,126,557,166**.

Mheshimiwa Spika, mapungufu yaliyobainishwa kwenye mradi huu ni usanifu haukuzingatia usalama barabarani, upana wa Barabara haukufikiwa kulingana na matakwa ya usanifu, wakandarasi hawakuandaa mwongozo wa matengenezo ya Barabara (operation and maintaince manual, kurukwa kwa kipande cha Barabara cha mita

500 katika Barabara ya Luchelele na Kwenda kujengwa kipande cha mbele.

2.2.8 Mradi wa Ujenzi wa Shule ya Sekondari ya Wasichana Solya – Manyoni, Dodoma

Mheshimiwa Spika, Mradi huu wa ujenzi wa shule ya Sekondari ya Wasichana ya Solya, Wilaya ya Manyoni, Singida ni miongoni mwa shule zinazojengwa chini ya Mradi wa Kuongeza Ubora wa Elimu ya Sekondari (SEQUIP) unaolenga kutoa mazingira mazuri ya kujifunzia kwa wasichana na kuboresha elimu ya sekondari kwa wavulana na wasichana. Shule hii ya wasichana ya Mkoa wa Singida imejengwa katika Wilaya ya Manyoni kata ya Solya.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu wa ujenzi wa shule hii ilitakiwa kuwa jumla ya **Shilingi Bilioni 4. 739. Aidha**, jumla ya gharama ya kazi zilizofanyika hadi Kamati inatemebelea ilikuwa ni **Shilingi Bilioni 4.236**, kiasi cha fedha kilicholipwa ni **Shilingi Bilioni 4.124** na jumla ya madeni ya kazi zilizo fanyika ni **Milioni 113**.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainika katika utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na kuchelewa kukamilika kwa mradi ambako kulisababishwa na kuchelewa kukamilika kwa majadiliano ya eneo la kutekeleza mradi. Hivyo mradi ulichelewa kutekelezwa kwa kipindi cha miezi 3, kwani fedha iliingia Mwezi Januari, 2022 na utekelezaji ulianza Mwezi Aprili, 2022.

Mheshimiwa Spika, changamoto nyingine iliyobainika katika ukaguzi wa mradi huu ilikuwa kutowepo utaratibu mzuri wa uwekaji kumbukumbu ya vifaa vilivyotumika, uwepo wa fremu za milango zisizo na ubora katika mabweni na kutojumuishwa kwa gharama za

usimamizi wa mradi ambazo zilipelekea kukosekana kwa usimamizi wa kutosha wa mradi.

2.2.9 Mradi wa Ujenzi na Usambazaji wa Miundombinu, Uwekaji wa Transfoma Pamoja na Uunganishaji wa Umeme kwa Wateja Awamu ya Tatu na Hatua ya Pili (REA III round II) kwa Wilaya ya Kahama –Shinyanga

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kutembelea na kukagua mradi huu wa kusambaza umeme vijijini awamu ya tatu mzunguko wa pili (REA III Round II) Fungu Na.27 (Lot 27) unaotekelezwa Wilaya ya Kahama katika vijiji 146. Mradi huu unatekelezwa na Mkandarasi M/s Tontan Project Technology Co Ltd Jv Group Six International kwa mkataba wa miezi 18.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unatekelezwa kwa gharama ya **Shilingi 46,092,316,042.58** (zimejumuisha kodi ya ongezeko la thamani). Hadi, kamati inatembelea na kukagua mradi kiasi cha **Shilingi 12,951,343,589.58** kilikuwa kimeshalipwa kwa kazi zilizokwisha kufanyika. Aidha mradi hadi unakaguliwa na Kamati ulikuwa umekamilika kwa asilimia 61.46 na fedha iliyolipwa ni asilimia 28.09.

Mheshimiwa Spika, changamoto kubwa iliyobainika katika utekelezaji wa mradi huu ilikuwa ni kasi ndogo ya ujenzi na usambazaji wa miundombinu ya umeme katika vijiji 146 vya Wilaya ya Kahama. Hali hii ilipelekea marejeo ya kipindi cha kumalizika kwa mkataba ambapo miezi minne iliongezwa. Aidha uhakiki ulibaini bado kuna kasi ndogo ya utekelezaji ambayo inaleta mashaka kama mradi unaweza kukamilika ndani ya muda wa mkataba.

2.2.10 Mradi wa Ujenzi wa Chanzo Cha Majisafi na Usafi wa Mazingira Mwanza (MWAUWASA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kutembelea na kukagua Mradi wa Usanifu na Ujenzi wa Chanzo cha Maji Butimba (Design and Build of Butimba Intake, Raw Water Pipeline and Treatment Plant) wenye zabuni namba EA/042/2015-2016/W/03c na unatekelezwa na mkandasi M/s. Sogea Santom JV M/s.Vinci Grand Projects. Aidha hadi Kamati inatembelea mradi ulikuwa umekamilika (physical) kwa asilimia 100.

Mheshimiwa Spika, gharama za mradi huu ni **Shilingi 71,696,908,539**, hadi kufikia 8 Machi, 2024 kiasi kilichokuwa kimepewa hadi wakati wa uhakiki ni **Shilingi 64,295,987,031** na kiasi ambacho bado mkandarasi anadai na hakijalipwa (certified works but not paid) ni **Shilingi 5,374,949,143**.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainika katika utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na ufinyu wa miundombinu ya usambazaji maji kwenye maeneo mbalimbali kama vile Nyegezi, Buhongwa, Kishili, Kisesa, Luchelele na Fumagila. Aidha Kamati ilibaini changamoto ya uwepo wa mgao wa umeme kwenye eneo la chanzo Butimba na maeneo mengine ya vituo vya kusukuma maji vya Sahwa na Nyegezi.

2.2.11 Mradi wa Upanuzi wa Bomba la Maji Kutoka Ziwa Victoria Kwenda Katika Miji ya Tinde na Shelui Katika Mkoa ya Singida na Shinyanga

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kutembelea na kukagua mradi huu wa upanuzi wa bomba la maji kutoka ziwa Victoria kwenda

katika miji ya Tinde na Shelui katika Mkoa ya Shinyanga na Singida na vijiji 34 vilivyopo pembezoni mwa bomba kuu. Aidha mradi huu unaotekelezwa na Wizara ya maji chini ya ufadhili wa Benki ya Exim ya India. Hadi kamati inatembelea mradi huu ulikuwa umefikia asilimia 100 (physical).

Mheshimiwa Spika, gharama za mradi huu ni **Dola za Marekani 10,637,666** sawa na **Shilingi Billioni 24.47**, hadi kufikia Machi 2024 mkandarasi alikuwa amelipwa asilimia 98.3 ya malipo yote ya mkataba. Aidha gharama ya mshauri elekezi ni **Dola za Marekani 560,014.96** sawa na **Shilingi Billioni 1.3**.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainika katika mradi huu ni pamoja na kuchelewa kukamilika kwa mradi, mapungufu katika usanifu wa mradi, usimamizi na ufuatiliaji wa mradi ulikuwa na changamoto kadhaa katika mchakato wa ununuzi na utoaji wa mikataba.

2.2.12 Mradi wa Ujenzi wa Chuo cha Veta Ikungi

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kutembelea na kukagua mradi wa ujenzi wa chuo cha VETA Wilaya ya Ikungi ambao unatekelezwa kupitia Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi (VETA). Mradi huu umetekelezwa kwa fedha za ndani kwa kutumia Force account.

Mheshimiwa Spika, gharama za mradi huu ni **Shilingi 3,004,013,405.56** ambapo kiasi cha **Shilingi 2,635,342,538.00** kilikuwa kimelipwa hadi kufikia wakati wa uhakiki (audit verification). Aidha kiasi ambacho bado wazabuni wanadai na hakijalipwa (certified works but not paid) ni **Shilingi 18,572,500.00**.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainika katika utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na kuchelewa kukamilika kwa wakati kwa mradi huu kutokana na kuchelewa kwa utoaji wa fedha za mradi na ukosefu wa makadirio halisi ya ujenzi (Deficiency in BOQ).

2.3 Uchambuzi wa Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa Ukaguzi wa Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha Ulioishia Tarehe 30 Juni, 2023

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 29 Oktoba, 2024 Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) iliwasilisha Taarifa yake Bungeni kuhusu uchambuzi wa Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa Ukaguzi wa Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha Kamati cha Mwezi Agosti 2024 hadi Oktoba 2024, shughuli za Kamati zilijielekeza katika kushughulikia maeneo yenye matatizo sugu ya matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara na Mashirika ya Umma kama yalivyobainishwa katika Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwa Mwaka wa Fedha unaoshia tarehe 30 Juni, 2023. Aidha, shughuli hizo zilikusudia kufuatilia utekelezaji wa maoni na mapendekezo yaliyotolewa na Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) kwa nyakati tofauti kwa kipindi chote cha Mwaka 2023 hadi 2024.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, kwa mwaka wa fedha ulioishia Juni 30, 2023, kwa upande wa Serikali Kuu, CAG alikagua na kutoa Hati za ukaguzi kwa Wizara na Idara za Serikali **64**,

Balozi **43**, Sekretarieti za Mikoa **26**, Wakala **30** na Mifuko Maalumu **19**. Aidha, katika kundi hilo la Serikali Kuu, Kaguzi za Vyama vya Siasa **19**, Hospitali za Rufaa na Maalumu **34** na Taasisi nyinginezo **266** zilifanyika na kukamilika. Hali kadhalika, ukaguzi ulijumuisha Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Hesabu Jumuifu za Taifa (consolidated accounts) na ukaguzi wa awali wa mafao ya wastaafu kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2022/23, katika mafungu ya Serikali Kuu, CAG alitoa jumla ya Hati **475** kwa Taasisi ambazo ziliwasilisha taarifa za fedha kwa ajili ya ukaguzi. Kati ya hizo, Hati **471** zilikuwa zinaridhisha, Hati **1** ilikua Hati yenye shaka, Hati **1** ilikuwa mbaya, na CAG alishindwa kutoa maoni kwa Taasisi **2**.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mashirika ya Umma, jumla ya kaguzi **215** zilifanyika, ambapo katika kaguzi hizo Hati zilitolewa kwa Mashirika **215** ambapo kati ya hizo, Hati **211** zilikuwa Hati zinazoridhisha, **4** ni Hati zenye shaka. Kwa mwaka huu tunaoutolea Taarifa hapakutolewa Hati mbaya katika Mashirika ya Umma.

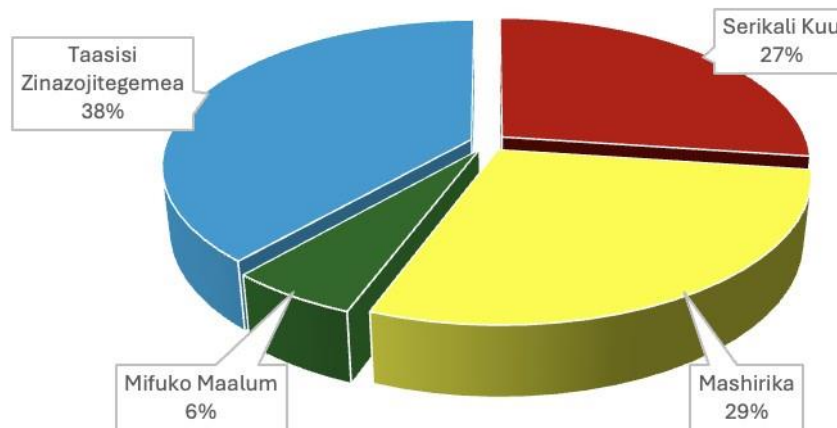
Mheshimiwa Spika, katika ngazi ya Kamati, Kamati ilifanikiwa kuchambua na kujadili taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za mafungu 19 ya Serikali Kuu, Mashirika ya Umma 20, Taasisi zinazojitegemea 27 na Mifuko Maalumu 4.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa Taasisi zilizofika mbele ya Kamati kwa mahojiano umebainishwa katika Chati Na. 2.2 hapa chini:

-

Chati Na. 2.4 : Mchanganuo wa Taasisi zilizofika mbele ya Kamati kati ya Agosti - Novemba, 2024

Taasisi zilizohojiwa na Kamati kwa Kipindi cha Agosti hadi November 2024

Chanzo: Uchambuzi wa Kamati Katika Taarifa za CAG kwa Ukaguzi wa Hesabu zilizoishia Tarehe 30 Juni, 2023.

Mheshimiwa Spika, Bunge lako Tukufu lilipitia na kujadili Taarifa ya Kamati inayohusu Taarifa hizo za ukaguzi kwa muda wa siku tatu (3) kuanzia tarehe 29 Oktoba, 2024 hadi tarehe 31 Oktoba, 2024. Baada ya mjadala Bungeni, Bunge lilipitisha jumla ya Maazimio ya Bunge kumi na tatu (13).

Mheshimiwa Spika, Kamati itaendelea kufanya ufuatiliaji wa utekelezaji wa Maazimio hayo ya Bunge kuanzia Mwezi Machi, 2025 ili kuhakikisha uwajibikaji katika matumizi ya fedha za umma. Kamati ina imani kwamba Bunge litapata fursa ya kujadili tena hali halisi ya utekelezaji wa Maazimio hayo ya Bunge kabla ya kukamilika kwa Mkutano wa Bunge la Bajeti.

2.4 Mafunzo na Semina za Kuwajengea Uwezo Wajumbe

Mheshimiwa Spika, napenda kutoa shukurani za dhiti kwako wewe binafsi kwa kutoa idhini kwa Kamati ya PAC kupatiwa

mafunzo na semina mbalimbali kwa ajili ya kuongeza uelewa, ufanisi na uwezo wa wajumbe katika kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma. Aidha, napenda kuishukuru Ofisi ya Katibu wa Bunge kwa kufanya uratibu na kuwezesha kufanyika kwa shughuli hizo za mafunzo na semina.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha kuanzia Mwezi Januari, 2024 hadi Mwezi Februari, 2025 Kamati kwa idhini yako ilifanikiwa kupatiwa mafunzo na semina katika maeneo tisa (9). Mafunzo na Semina hizo yalitolewa na Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Ofisi ya Msajili wa Hazina, Taasisi mbalimbali za Serikali pamoja na Asasi za Kiraia zinazoangalia matumizi ya fedha za umma. Mafunzo na Semina hizo ziliweka msisitizo katika maeneo yafuatayo: -

- a) Uchambuzi wa Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali;
- b) Kuongeza uelewa kuhusu hati mbalimbali za ukaguzi zinazotolewa katika Ripoti za CAG;
- c) Kujenga uelewa kuhusu mfumo wa usimamizi wa mali za Serikali (Government Assets Management Information System – GAMIS);
- d) Kujenga na kuongeza uelewa kuhusu muundo wa Kamati za Ukaguzi wa Ndani na usimamizi wa vihatarishi katika Taasisi za Umma;
- e) Kujenga na kuongeza uelewa kuhusu kaguzi mbalimbali zinazofanywa na CAG;
- f) Uelewa kuhusu mfumo wa malipo Serikalini (GePG);
- g) Kujenga na kuongeza uelewa kuhusu uwazi na uwajibikaji katika kusimamia matumizi ya fedha za umma;

- h) Kujenga na kuongeza uelewa kuhusu wajibu wa Mkaguzi Mkuu wa Ndani katika kuimarisha uwajibikaji, usimamizi wa fedha na utawala bora; na
- i) Kujenga na kuongeza uelewa kuhusu shughuli mbalimbali zinazotekelezwa na Taasisi na Mashirika ya Umma.

Mheshimiwa Spika, mafunzo haya yameendelea kuwa nguzo kubwa katika kufanikisha majukumu ya Kamati ya PAC. Waheshimiwa Wajumbe waliongeza weledi katika shughuli za uchambuzi wa Taarifa za CAG hivyo kuongeza ufanisi katika kutimiza majukumu yao ya Kikanuni.

Mheshimiwa Spika, Kamati inategemea kuendelea kupata mafunzo kama hayo na mengine kwa mawanda mapana zaidi ili kuendelea kuboresha utendaji kazi wa Kamati na Bunge kwa ufanisi na weledi mkubwa.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imefafanua kwa kina shughuli zilizotekelezwa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) kwa kipindi cha Mwezi Januari 2024 hadi Februari, 2025. Shughuli hizo zinajumuisha, uchambuzi wa Taarifa za CAG kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023, uchambuzi wa taarifa za kaguzi za ufanisi na kiufundi, ukaguzi wa miradi ya maendeleo na mafunzo na semina za kuwajengea uwezo Waheshimiwa Wajumbe. Kwa kuzingatia utekelezaji wa shughuli zote hizo, Kamati ina maoni na mapendekezo kama ifuatavyo: -

3.2 Maoni

Mheshimiwa Spika, maoni ya Kamati yamezingatia jukumu la Bunge kuwa chombo mahsusi cha usimamizi wa matumizi ya fedha za umma. Kwa mantiki hiyo, Kamati ina maoni ya ujumla yafuatayo: -

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni ya jumla kuwa Bunge limeendelea kuwa na dhima kubwa ya kusimamia uwajibikaji katika matumizi ya fedha za umma. Aidha, kwa kuzingatia dhima hiyo, ni maoni ya Kamati kuwa kwa kipindi cha Mwezi Januari, 2024 hadi Februari, 2025 Bunge limetekeleza wajibu wa kusimamia uwajibikaji wa fedha za umma kwa weledi na ufanisi mkubwa. Ni maoni ya kamati kuwa wajibu huu muhimu utaendelea kuimarishwa kupitia maboresho muhimu ya mifumo ya udhibiti katika usimamizi wa fedha za umma ikiwa ni pamoja na kuendelea kuboresha Sheria na Kanuni zinazosimamia fedha za umma ili kuongeza hatua za kiuwajibikaji.

3.3 Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya Kamati yametolewa kwa kuzingatia dhima ya Kaguzi za Ufanisi na Kaguzi za Kiufundi pamoja na miradi ya maendeleo ambayo kwa kiasi kikubwa ndio imechambuliwa katika Taarifa hii. Kwa msingi huo, mapendekezo ya Kamati yamejilekeza katika kuhakikisha kunakuwepo na tija, uwekevu na ufanisi katika matumizi ya fedha za umma. Naomba kuwasilisha mapendekezo ya Kamati kama ifuatavyo: -

3.3.1 Kuhusu Ukaguzi wa Kiufundi wa Ujenzi wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Msalato

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebainisha changamoto kadhaa katika utekelezaji wa mradi wa ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Msalato, ikiwa ni pamoja na dosari katika uandaaji wa mipango na usanifu wa mradi, usimamizi wa mikataba, manunuzi na kuchelewa malipo;

NA KWA KUWA, changamoto zilizobainishwa hapo awali zina athari za kifedha kwa Serikali ikiwa ni pamoja na: -

- a) Ongezeko la gharama za ujenzi kwa **Shilingi Bilioni 6.97** kutokana na sababu mbalimbali;
- b) Adhabu ya riba ya **Shilingi Milioni 322.721** kutokana na kuchelewa malipo kwa wakandadarasi; na
- c) Kuchelewa mchakato wa kumpata mkandarasi wa pili (anayehusika na ujenzi wa miundombinu ya majengo mbalimbali ikiwepo jengo la abiria, ofisi, n.k) hali ambayo itapelekea ongezeko la gharama kutokana na nyongeza ya mkataba wa mshauri elekezi anayesimamia ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Serikali ifanye mapitio ya vipengele vya mikataba ya makubaliano ya ufadhili (financing agreement) ili kuweka usawa wa malipo ya gharama zinazoongezeka kwa kuhakikisha kuwa upande uliosababisha ongezeko hilo unawajibika; na
- b) Serikali ihakikishe Wizara ya Ujenzi na Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS) wanasimamia kikamilifu mradi na kufanya tathmini ya kina kuhusu hasara zilizotokana na dosari za awali za usanifu, ikiwa ni pamoja na kuweka uwajibikaji wa gharama zilizozalishwa kwa pande zinazohusika na mkataba; na
- c) TANROADS ihakikishe kuwa kazi zilizoongezeka na zitakazoendelea kuongezeka zinaidhinishwa na Bodi ya Zabuni kwa mujibu wa maharti ya Mikataba, Sheria, Kanuni, Taratibu na Miongozo iliyopo ili kudhibiti ongezeko la gharama.

3.3.2 Kuhusu Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Vyuo vya Ufundi Stadi vya Wilaya na Vyuo vya Ufundi Stadi na Huduma vya Mikoa

KWA KUWA, kupitia uchambuzi wa Taarifa ya CAG katika ukaguzi wa kiufundi wa ujenzi wa vyuo vya ufundi stadi vya wilaya na vyuo vya ufundi stadi na huduma vya mikoa, ilibainika uwepo wa changamoto kadhaa katika utekelezaji wa miradi hiyo ikiwa ni pamoja na: -

- a) Kutokamilika kwa wakati kwa baadhi ya miradi ya ujenzi wa vyuo;
- b) Changamoto ya mtiririko wa fedha; na
- c) Kutokuwepo hati miliki za ardhi kwa baadhi ya maeneo.

NA KWA KUWA, changamoto hizo zimechangia masuala yafuatayo: -

- a) Kuchelewa kukamilika miradi kutokana na mtiririko wa fedha kutoenda sambamba na mpango wa ujenzi; na
- b) Kutojumuishwa katika ujenzi kwa baadhi ya miundombinu muhimu kama vile miundombinu ya kupambana na majanga ya moto.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Wizara ya Fedha itoe kipaumbele cha kutoa fedha za kukamilisha miradi ya ujenzi wa vyuo vya ufundi stadi ili vikamilike na kuanza kutoa ujuzi kwa vijana wa kitanzania kama ilivyokusudiwa;
- b) Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia pamoja na Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi (VETA) zihakikishe kunakuwepo usimamizi thabiti wa miradi ya ujenzi wa vyuo vya ufundi ili kufikia viwango vya ubora vya ujenzi vinavyokubalika; na
- c) Serikali ihakikishe kuwa mahitaji yote muhimu ikiwemo mifumo ya kupambana na majanga ya moto inajumuishwa katika ujenzi wa vyuo vya ufundi stadi na huduma unaoendelea.

3.3.3 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Katika Udhibiti wa Usambazaji wa Mbolea kwa Wakulima

KWA KUWA, Taarifa ya CAG kuhusu ufanisi katika udhibiti wa usambazaji wa mbolea kwa wakulima imebainisha uwepo wa baadhi ya mbolea na virutubisho vyenye changamoto za ubora sokoni, na uwepo wa baadhi ya maduka ya mbolea ambayo hayajasajiliwa na Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TFRA). Vilevile, CAG alimebainisha kuwa Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania haikuwa na

utaratibu na mfumo madhubuti wa kukadiria (forecasting) mahitaji halisi na ya kutosheleza ya mbolea;

NA KWA KUWA, masuala hayo yaliyobainishwa hapo juu yamesababisha athari zifuatazo: -

- a) Upatikanaji wa takwimu zenye dosari kutoka Mamlaka za Serikali za Mitaa na kuzitumia kukadiria mahitaji ya mbolea nchini; na
- b) Changamoto ya upatikanaji mbolea ya kutosha na kwa wakati kwa wakulima, kwani kati ya wakulima 3,389,951 waliosajiliwa kwenye mfumo wa ruzuku wa mbolea ni wakulima 838,712 walioweza kutumia mbolea ya ruzuku.

KWA HIYO BASI, Bunge liaanzimbia kwamba: -

- a) Serikali kupitia Wizara ya Kilimo na Mamlaka ya Udhhibiti Mbolea Tanzania ziimarishe mifumo ya usambazaji wa mbolea kwa kuzingatia ubora, bei elekezi na kuwafikia wakulima kwa wakati; na
- b) Hatua stahiki zichukuliwe kwa wasambazaji wa mbolea ambao watagundulika kuwa wanauza mbolea bila kufuata miongozo ya usambazaji wa mbolea kwa wakulima nchini inayokuwa imetolewa na Serikali.

3.3.4 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Juu ya Usimamizi na Ufuatiliaji wa Watoa Huduma za Bima

KWA KUWA, Kamati imebaini uwepo wa changamoto katika usimamizi wa watoa huduma za bima nchini kutokana na doasari katika usimamizi na ufuatiliaji madhubuti wa utendaji wa kampuni za bima nchini;

NA KWA KUWA, changamoto husika za usimamizi zimesababisha kutokutolewa kwa huduma bora za bima ambazo zinatarajiwa kutolewa na Kampuni za Bima na uwepo wa ucheleweshaji wa

malipo ya fidia kwa wateja wa huduma za bima pindi wanapopata majanga;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba:-

Mamlaka ya Usimamizi wa Bima (TIRA) ihakikishe inasimamia na kufuatilia kwa uthabiti watoa huduma za bima nchini. Aidha, Mamlaka ya Usimamizi wa Bima ihakikishe Kampuni za Bima zinawezeza mtaji wa kutosha ili kuwa na ukwasi unaokubalika kisheria na kulinda maslahi ya wananchi na taifa kwa ujumla.

3.3.5 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Katika Uwezeshaji wa Wachimbaji Wadogo wa Madini Nchini

KWA KUWA, Taarifa ya ukaguzi kuhusu ufanisi katika uwezeshaji wa wachimbaji wadogo wa madini nchini ilibainisha masuala kadhaa yanayopunguza uchangiaji wa sekta hiyo ndogo kwenye mapato ya Serikali. Masuala hayo ni pamoja haya yafuatayo:-

- a) Changamoto katika mipango iliyopo ya kuwawezesha wachimbaji wadogo wa madini nchini. Hali hiyo inatokana na upungufu katika upatikanaji wa taarifa za kijiolojia pamoja na upungufu wa vifaa na teknolojia ya uchimbaji na uchenjuaji kwa wachimbaji wadogo wa madini;
- b) Vilevile, idadi ya wachimbaji wadogo wa madini waliowezeshwa kifedha, teknolojia na mafunzo ni ndogo kuliko mahitaji, hali iliyosababishwa na uratibu, ufuatiliaji na tathmini zisizojitosheleza na kutotoa kipaumbele kwa masuala ya uchimbaji mdogo wa madini wakati wa maandalizi ya mipango ya mwaka na bajeti;

NA KWA KUWA, changamoto hizo zilizobainishwa na CAG zinachangia Serikali kutopata mchango stahiki wa mapato kutokana na shughuli za uchimbaji mdogo wa madini;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba:-

- a) Serikali ihakikishe Wizara ya Madini na Taasisi zake zinasimamia na kufuatilia kikamilifu shughuli za uchimbaji mdogo wa madini nchini ili kuhakikisha zinatoa mchango stahiki kwenye mapato ya Serikali na kwa jamii kwa ujumla; na
- b) Wizara ya Madini ihakikishe Taasisi zake zinazohusika na wachimbaji wadogo zinaratibu jitihada za pamoja katika uwezeshaji wa wachimbaji wadogo ili kuinua hali ya uchumi wao na wa taifa kwa ujumla.

3.3.6 Kuhusu Ukaguzi wa Kiufundi Katika Ujenzi wa Kivuko Kipya cha Nyamisati – Mafia na Mv Kilindoni na Ukarabati wa Mv Kazi na Mv Nyerere

KWA KUWA, Kamati imebaini kuwa, Wakala wa Ufundi na Umeme Tanzania (TEMESA) ulikabiliwa na changamoto katika uzingatiaji wa Kanuni za Manunuzi ikiwemo kutokufanya uhakiki wa kina wa uwezo wa mkandarasi wa ujenzi na ukarabati wa baaadhi ya vivuko husika;

NA KWA KUWA,changamoto zilizobainishwa hapo juu zimesababisha athari kadhaa kwa Serikali ikiwa ni pamoja na hizi zifuatazo:-

- a) Changamoto za ubora katika ujenzi wa vivuko hali iliyosababisha vivuko vipya vilivyojengwa kuanza kufanyiwa matengenezo ndani ya muda mfupi hasa upande wa injini; na
- b) Miradi ilichelewa kukamilishwa kwa wakati kutokana na dosari za usimamizi.

KWA HIYO BASI; Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Serikali ihakikishe Wakala wa Ufundi na Umeme Tanzania (TEMESA) anahakikisha usimamizi thabiti wa kazi zote za ujenzi wa miradi ya ujenzi na ukarabati wa vivuko;

- b) TEMESA ihakikishe kila mradi unakuwa na meneja mradi mwenye uwezo wa kiufundi na kiuongozi ili kuhakikisha usimamizi wa ubora wa kazi na kupunguza utegemezi wa mshauri elekezi ambaye anapaswa kusimamiwa na TEMESA; na
- c) Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC) lihakikishe linafanya mapitio ya usanifu wa kina kwa miradi ya ujenzi na ukarabati mkubwa wa vivuko, kukagua miradi ya ujenzi na ukarabati wa vivuko kwa wakati na kwa kila hatua ya ujenzi na kufanya ufuatiliaji wa utekelezaji wa mapendekezo yanayotolewa katika kaguzi inazozifanya kwenye miradi hiyo.

3.3.7 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi Juu ya Udhhibiti wa Vifaa Tiba katika Vituo vya Umma vya Kutolea Huduma za Afya

KWA KUWA, Kamati imebaini uwepo wa mapungufu katika udhibiti wa vifaa tiba na baadhi ya vifaa tiba ikiwa ni pamoja na masuala yafuatayo: -

- a) Baadhi ya vifaa kutofanya kazi kwa kutofanyiwa matengenezo kwa wakati;
- b) Vilevile Kamati imebaini kuwa baadhi ya vituo vya afya havitengi asilimia 5 ya mapato ya ndani kama sehemu ya bajeti kwa ajili ya kuvifanyia matengenezo kinga vifaa tiba;
- c) Kwa upande mwingine, ilibainika kuwa Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania (TMDA) haikufuatilia utendaji wa vifaa tiba katika vituo vya umma vya kutolea huduma za afya ili kuhakikisha vifaa tiba visivyofanya kazi na vile visivyofaa kwa matumizi vinaondoshwa; na

- d) Kulikuwa na changamoto ya uzingatiaji wa kutosha wa taratibu za usajili wa vifaa tiba na ukusanyaji usiojitosheleza wa sampuli za vifaa tiba kwa ajili ya usajili wakati wa kuviingiza nchini.

NA KWA KUWA, changamoto hizo zinapunguza ufanisi wa kufikiwa malengo ya uwekezaji mkubwa wa Serikali katika ununuzi wa vifaa tiba;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Wizara ya Afya ihakikishe inakuwa na mfumo thabiti wa kutunza kumbukumbu na kufuatilia matengenezo na utendaji wa vifaa tiba katika vituo vya umma vya kutolea huduma za afya;
- b) Wizara ya Afya ihakikishe taarifa za vifaa tiba chakavu au vilivyopitwa na muda zinawasilishwa kwa wakati TMDA kwa ajili ya uhakiki na mapendekezo ya uondoshaji; na
- c) TMDA iboreshe taratibu za usajili na ukaguzi wa vifaa tiba, ili kuhakikisha uwepo wa rasilimali na nyenzo za kufanya ukaguzi wa vifaa tiba na kuhakikisha kuwa uondoshaji na uteketezaji wa vifaa tiba visivyofaa kwa matumizi unafanyika kwa wakati kwa kushirikiana na Taasisi nyingine za umma.

3.3.8 Kuhusu Ukaguzi wa Ufanisi wa Usimamizi wa Rasilimali za Uvuvi Hapa Nchini

KWA KUWA, Kamati ilibaini dosari kadhaa katika usimamizi wa rasilimali za uvuvi hapa nchini. Mapungufu hayo ni pamoja na: -

- a) Kufanyika kwa shughuli za uvuvi bila leseni;
- b) Kuvua samaki ambao hawajafikia urefu unaotakiwa;
- c) Kukosekana kwa uratibu mzuri wa shughuli za uvuvi katika maziwa na bahari nchini; na

- d) Kutokuwepo kwa ufungaji wa shughuli za uvuvi kwa misimu maalumu na kutokuwepo kwa doria za mara kwa mara ili kuzuia uvuvi haramu.

NA KWA KUWA, mapungufu hayo yanasababisha Serikali kutopata mapato stahiki kutokana na rasilimali za uvuvi;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Serikali kuhakikisha Wizara ya Mifugo na Uvuvi pamoja na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (ORTAMISEMI) kupitia Mamlaka za Serikali za Mitaa zinasimamia na kudhibiti shughuli za uvuvi haramu zinzochangia upotevu wa fedha za umma; na
- b) Wizara ya Mifugo na Uvuvi pamoja na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI) zihakikishe zinaratibu jitihada za pamoja katika kusimamia shughuli za uvuvi na kuhakikisha uendeleu wa rasilimali za uvuvi nchini ili kuongeza mapato ya Serikali.

3.3.9 Kuhusu Miradi ya Maendeleo Iliyokaguliwa na Kamati Mwezi Machi, 2024

KWA KUWA, Kamati ilibaini dosari kadhaa katika miradi ya maendeleo iliyotembelewa na kukaguliwa na Kamati Mwezi Machi, 2024. Dosari hizo ni pamoja na: -

- a) Usanifu usiojitosheleza wa baadhi ya miradi;
- b) Baadhi ya miradi kutokamilika kwa wakati;
- c) Ongezeko la gharama kwa baadhi ya miradi;
- d) Kuchelewa malipo kwa wakandarasi; na
- e) Usimamizi, ufuatiliaji na tathmini isiyotosheleza kwa baadhi ya miradi;

NA KWA KUWA, dosari hizo kwa ujumla wake zimesababisha kutopatikana thamani halisi ya fedha za umma iliyotumika kwenye baadhi ya miradi husika;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba;

- a) Serikali iingie mikataba mipya ya ujenzi wa miradi pale tu inapokuwa imetenga bajeti na fedha za miradi husika ili kuepuka malipo ya riba kwa kuchelewa kulipa wakandarasi kwa wakati; na
- b) Tathmini ya kina na upembuzi yakinifu wa miradi ifanyike kabla ya kuanza utekelezaji wa miradi ili kuepuka nyongeza ya kazi za ziada kwa miradi mingi hali inayosababisha ongezeko la gharama;
- c) Serikali itumie mifumo ya kisasa ya ufuatiliaji na tathmini ili kuhakikisha maendeleo ya miradi yanafuata ratiba iliyopangwa;
- d) Serikali ichukue hatua stahiki za kinidhamu na kijinai kwa wakati kwa wahasika wote wanaobainika kusababisha ubadhirifu kwenye miradi ya maendeleo na wote wanaosababisha kuchelewa kukamilika kwa miradi kwa mujibu wa mikataba kwa sababu zisizokuwa na tija.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukurani

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe binafsi kwa uongozi wako makini na thabiti. Uongozi wako umeiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake bila vikwazo kwa kutoa maelekezo na miongozo kila mara ulipoombwa kufanya hivyo.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Waheshimiwa Wajumbe wote wa Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali kwa kutekeleza majukumu ya Kamati hii kwa ufanisi na weledi mkubwa. Naomba majina ya Waheshimiwa Wabunge Wajumbe wa PAC majina yao yaingie kwenye Taarifa Rasmi za Bunge.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwatambua Waheshimiwa Wajumbe hao kama ifuatavyo: -

- 1) Mhe. Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mb – **Mwenyekiti**
- 2) Mhe. Japheti Ngailonga Hasunga, Mb – **M/Mwenyekiti**
- 3) Mhe. Eng. Isack Aloyce Kamwele, Mb
- 4) Mhe. Joseph George Kakunda, Mb
- 5) Mhe. Stephen Lujwahuka Byabato Mb
- 6) Mhe. Simon Songe Lusengekile, Mb
- 7) Mhe. Anton Albert Mwantona, Mb
- 8) Mhe. Kiswaga Boniventura Destery, Mb
- 9) Mhe. Juma Othman Hija, Mb
- 10) Mhe. Idarus Faina Ravia, Mb

- 11) Mhe.Jacqueline Ngonyani Msongozi Mb
- 12) Mhe.Janeth Maurice Masaburi, Mb
- 13) Mhe.Esther Nicholas Matiko, Mb
- 14) Mhe. Anatropia Lwehikila Theonest, Mb
- 15) Mhe.Condester Michael Sichalwe, Mb
- 16) Mhe.Nancy Hassan Nyalusi, Mb
- 17) Mhe. Daudi Protas Venant, Mb
- 18) Mhe.Issa Jumanne Mtemvu, Mb
- 19) Mhe. Bakar Hamad Bakar, Mb
- 20) Mhe. Emmanuel Lekishon Shangai, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge Ndugu Baraka I. Leonard kwa uongozi wake thabiti wa Sekretarieti ya Bunge ambayo imeratibu shughuli za Kamati kwa ufanisi mkubwa hadi kukamilika kwa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, mwisho, Kamati inatambua na kuthamini ushirikiano mkubwa ilioupata kutoka kwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali Ndugu Charles Kichere na Maafisa wote wa Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi (NAOT). Aidha naushukuru uongozi wa Wizara ya Fedha kupitia Mlipaji Mkuu wa Serikali (PMG), Mhasibu Mkuu wa Serikali (AcGen), Msajili wa Hazina (TR) na Idara ya Usimamizi wa Mali za Serikali (DGAM) na Maafisa wao wote kwa ushirikiano waliotoa katika kuratibu majibu ya hoja za ukaguzi na mahojiano ya Kamati na Maafisa Masuuli.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote kwa kunisikiliza. Naomba kutoa Hoja.

Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mb
**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
HESABU ZA SERIKALI (PAC)**

11 Februari, 2025